

Leiningen-Westerburg Károly gróf

1848/49-i honvéd tábornok

élet rajza.

Írta:

Pozder Károly

ny. százados

Balassagyarmat, 1932.

A szerző saját kiadása.

Székely-nyomda Balassagyarmat.

A szerzőhöz és a „Leitungen“ honvédekhez.

Jó munkát végeztél, oly munkát, mely a katona-lelkekben hős elődeink iránt feltámadt lelkesedés, bámulat és példájuk követésére irányuló törekvésben termi meg gyümölcseit. A nemes hagyományok és emlékek ápolása szép katonai tulajdonság, a testület jó szellemének talpköve.

Ápold tovább is zászlóaljunk hagyományait, mint egyik avatott gondozója a fiatal hajtásnak, mely idővel izmos, hatalmas törzssé erősödik.

„Leiningen“ honvédek!

Leiningen-Westerburg Károly gróf életrajzát olvassátok oly szeretettel, mint amilyennel szerzője írta.

Merítsetek okulást belőle, ismerjétek meg a dicső múltat, a vértanú életét, harcainak és halálának történetét. Álljon előttetek követendő példaként a hős emléke, hogy ha majd egykor a trombiták újból harcra hívnak, — mint közel száz éve Leiningen-Westerburg Károly gróf tábornok, — mi is kemény szívvel és erős lélekkel szállhassunk sikra s ha kell, tudjunk férfiasán, emelt fővel „egy Leiningen bátorságával“ meghalni, bilincsekbe vert, szegény hazánk szabadságáért: Nagy-Magyarországért!

Kelt Balassagyarmaton, 1932. február 24-én, a cibakházai csata 83. évfordulóján, zászlóaljunk emlék-napján.

Weinmann Viktor alezredes,

*a m. kir. „Leiningen Károly“ 6. honvéd
kerékpáros zászlóalj parancsnoka.*

„Csak törpe nép felejthet ős nagyságot,
Csak elfajult kor hős elődöket;
A lelkes eljár ősei sírlakához,
S gyűjt régi fénynél új szövétneket.“

Garay János.

A magyar történelem lapjait forgatva, az 1848-49. évi szabadságharc eseményei egy hősi kor fényében tündökölnék szemeink előtt.

A régmúltból, nagyanyáink meséiből, ködlenek elének a nemzeti kokárdás márciusi ifjak, előbb szónokolva, majd vitézül küzdve a csatamezőn, táblabírákból és egykori fiatal tiszttekből hadvezérekké vált tábornokaikkal élükön.

Dúltak a csaták, tombolt az élet-halál harc, ide s tova egy századnak előtte e földön, „melyen annyiszor apáink vére folyt.“

Legendás idők, legendás küzdelmek s feledhetetlen alakjaik elevenednek előttünk; ha egy-egy nagyszerű hadvezér harcait végigkísérjük a hadak útján, hosszú emberéletre elegendő babért és hervadhatatlan dicsőséget találunk nyomdokaiban.

Ilyen rettenthetetlen bátorságú, lovagias és nemes alakja e patinás időknek L e i n i n g e n - W e s t e r b u r g K á r o l y gróf is, volt császári kapitány, későbbi győzelmes magyar honvéd tábornok, az aradi tizenhárom mártír egyike, kinek emlékezetére szolgáljon, ifjan derékba-tört életének és vértanú halálának itt következő története.

Érzem, hogy gyarló tollam nem tudja híven leírni tetteit és eléggé magasztalni a hőst; de biztosan tudom, hogy amit a toll kihagy, megérzi a magyar olvasó szíve.

Balassagyarmaton, 1931. október 6.

A szerző.

A Leiningen-Westerburg grófi család származása.

Csak ritka család tudja származását a múltba oly messzire vissza vezetni, mint Leiningen-Westerburg Károly gróf tábornok családja.

Krisztus után 783-ban Wormsban voltak birtokai a nemes frank főúrnak, Emikonak (Amicho), kit „Lingunga Marca“ urának neveztek.

Találunk oly nyomot is, hogy már Septimius Severus császár által Kr. u. 210-ben Mainzba egybehívott előkelőségek között is megjelent egy Emich von Leiningen.¹

Ennek hitelességét ugyan épp oly nehéz igazolni, mint más krónikásoknak azt az állítását, hogy Clodwig által a Rajna mentén beiktatott tizenegy tartományi főnök között is volt egy Emich von Leiningen gróf, mégis a feltevést, számos más bizonyítékon kívül az is támogatja, hogy a Leiningen fejedelmi család azóta is — a mai napig — ugyanazon vidéken él, szinte hozzánőtt, belégyökeresedett abba a földbe, amelyért annyiszor és oly kegyetlen harcokat kellett vívnia.

Mivel a magyarok honfoglalása idején az említett gróf a Lorsch melletti kolostornak egy erdőt ajándékozott s ennek kétségtelen nyomai fennmaradtak, — nyilván már abban az időben is hatalmas, független ura volt birtokának.

A régmúlt idők homályában természetesen nem lehet pontosan levezetni a család leszármazását s így csak pár évszázaddal később találhatóunk ugyancsak Wormsban, újból egy Emiko nevű őst, aki a feljegyzések szerint Mainz mellett, a sváb Frigyes elleni harcban elesett.

% GybWYbVYf[žA YX]H'XY'† fY'Yh<]grf]Už: UjW == "A YX]H' =] ""\$("

Ez az E m i k o egyébként az első keresztes hadjárat egyik vezére² volt, kinek K ö n y v e s K á l m á n királyunk nem adott szabad átvonulást Magyarországon a szent földre, — nehogy a keresztes hadak, mint az szokásuk volt, végigrabolják, fosztogassák országát. Így aztán kemény harcba keveredtek, aminek végén K á l m á n király a kereszteseket széjjel verte s E m i k o is csak gyors lovának köszönhetette menekvését.

Egy másik Emich gróf 1273. október 1-én jelen volt H a b s b u r g i R u d o l f császárrá választásánál.³

Innen kezdve majdnem valamennyi leszármazott életéről, tetteiről Írásos nyomok maradtak fenn az utódokra; így a család történetét olvasó szemei előtt változatokban, küzdelmekben gazdag, sokszor vérrel jegyzett legenda tárul fel.

Hosszadalmas volna e sok érdekességet ismertetni, így csak példaként említem, hogy L e i n i n g e n - W e s t e r b u r g Frigyes 1677-ben tizennyolc emberével,⁴ öt napig sikerrel védelmezte kicsiny sziklavarát Cr é q u y francia marsall 600 főnyi ostromló serege ellen. A kis Dagsburg vára ellenállt volna, de elfogyott a védők élelme, lőszere, a franciák pedig 25 fontos ostromágyukat hoztak, mire L e i n i n g e n - W e s t e r b u r g Frigyes gróf a kétségbeesett harcot abbahagyta.⁵

L e i n i n g e n - W e s t e r b u r g János Antal gróf, a vértanú tábornok dédapjának testvére, részt vett 1686-ban, a törökök ellen Buda visszafoglalásában.⁶

Vájjon gondolt-e erre L e i n i n g e n - W e s t e r b u r g Károly gróf, midőn 1849. május 21-én hajnalban, villogó kardját forgatva, ugyanazon vár ostromában vezette csapatait diadalra?

& GdUb [YbVYf["5XY'ggd]Y[Y'="&,"
'8f""9X""6f]bW'a Y]Yf.' ; YbYU'c[ ]gWY' ; YgW""XYg i fUXY'[Yb
fY]Wg[f]Z]WYbž Yf'U' W'Yb' < U' gYg' @Y]b]b[Yb' i bX' @Y]b]b[Yb' K YgYf!
Vi f["6fU' bgWk Y] ["% - \$' - %' ="%&&"
(Gnc' [z_žj UxZgnc_ž'cj zgnc_"
) 6YU']Yi . "YV'a hf'XY'8 U' [gVci f["=YX""Duf]g%), "&' "
* 6f]bW'a Y]Yf]"a ""="&)"\$"

A törökök kiverésében szépapja, Leiningen Krisztof gróf is résztvett, mint ezredes s kiváló és vitézi magatartásával gyakorta kitűnt. Erdélyben, tehát ő is magyar földön, sikerrel harcolt a törökök ellen.⁷

Egy oldalági nagybátyja, Leiningen Westerburg György Gusztáv gróf, a napóleoni háborúk alatt vitézségéért a Katonai Mária Terézia rend lovagja lett.

A Leiningen-Westerburg család előkelő összeköttetésekkel is kivált és kiemelkedett a német főúri és fejedelmi családok közül. Hiszen, hogy egyebet ne mondjak, rokonságban áll a ma is uralkodó angol királyi házzal. Eduárd kenti herceg ugyanis Leiningen-Westerburg Emich gróf özvegyét vette nőül s e házasságból származott Viktória angol királynő.⁸

A vértanú tábornok atyja Leiningen-Westerburg Frigyes gróf, anyja Brettwitz Eleonóra Mária grófnő volt.⁹

Hét gyermekük között a legifjabb Leiningen-Westerburg Károly gróf, aki Ilbenstadtban, a család ősi lakóhelyén 1819. április 11-én született.

A fiatal Leiningen-Westerburg Károly gróf műveit, olvasott ember volt, aki a szabadságharcban, még a tábori élet nehézségei és viszontagságai között is talált módot és alkalmat arra, hogy lelki szükségleteit is kielégítse. Míg a többi katona a csaták közötti szüneteket mulatozásra és egyéb szórakozásokra használta, addig ő az éppen található könyvtárakba látogat el, ismereteit bővíti. Sokat foglalkozik Magyarország történelmének tanulmányozásával, kiegészíti jogi ismereteit és még a leghevesebb csaták idején is szorgalmasan vezeti naplóját és jegyzeteit. Mindent magasabb erkölcsi szempontból bírál, parancsnokait és bajtársait a legtalálébban jellemzi és olyan éleslátásról tanúskodnak levelei és egyéb iratai, ami fiatal korát tekintve, még egészen szokatlan.

+ ? bcWŃg7\fcbl_="%(
 · óf]bW_a Y]Yf]"a ""=" &%
 %i "c" = "&-%

Magyar nőt vett feleségül, így Magyarországot második hazájának tekintette s annak védelmére nemes lelkesedéstől dagadó kebelével sietett a háromszínű zászló alá; a legszentebb érzésektől áthatottan küzdött vitézül, halált megvető bátorsággal s midőn tehetne volna, nem menekült, hanem egész emberhez illő módon hősiesen nézett szembe a leggyalázatosabb halállal.

„Ha meg kell halnom, meghalok egy Leiningen bátorságával“ írta aradi börtönéből s úgy is lőn.¹⁰

Élete és katonai pályafutása a szabadságharc kitöréséig.

A német fejedelmi családok fiatalabb férfitagjai ősi hagyományok alapján a császári zászlók alatt szolgáltak. Láthattuk, hogy *Leiningen-Westerburg* Károly gróf számos felmenő és oldalági rokona és idősebb testvérei is császári tisztek voltak.

Testvérei közül *János Lajos* gróf a 7. számú (*Hardegg*) vérteseknél szolgált, mint kapitány, míg *György* bátyja a 38. (*Haugwitz*) sorgyalozezredben volt — az 1848-49. évi szabadságharc alatt is osztrák oldalon, — mint százados, de öccse kivégzése után nem akart tovább szolgálni s nyugalomba vonult. Nem sokkal élte túl szeretett testvérét és csendes visszavonultságban, 1850-ben külföldön meghalt.

Leiningen-Westerburg Károly gróf 1836-ban lépett a 49. (gróf *Langenau*) sorgyalozezredbe, mint zászlós; 1837-ben a 39. (*Dóm Miguel*) magyar sorgyalozezredben látjuk s ott lesz 1840-ben hadnagy. A szabadságharc kitörésekor hosszabb szabadságon volt, megnősült s így már be sem vonult a nagybátyja nevét viselő „Gróf *Leiningen*“ 31. számú erdélyi gyalozezredhez, ahová áthelyezték.

Sissány Miklós törökbecsei földbirtokos leányát, *Erzsébetet* vette nőül és terve volt Magyarországon végleg megtelepedni, itt gazdálkodni, ahová immár családi kapcsolatai is fűzték.¹¹

E tekintetben egyébként *Lajos* bátyjának példáját követte, aki a hadseregtől szintén megvált s békéscsabai bir-

tokos volt. Lajos is nagyon szerette a magyarokat, de nem szolgált a szabadságharc alatt, otthon gazdálkodott, szerencsétlen öccsének tragikus halála után pedig eladta birtokát s külföldre költözött.

Gróf Leiningenné, Sissány Eliz művelt, okos nő volt, amellet szerény, szelíd kedélyű, szinte gyermeki lelkületű asszony. Lelkes honleánynak s mindig irgalmas-szívű adakozónak ismerték kortársai.

Leiningen-Westerburg Károly gróf e hazafiásán gondolkozó ifjú nő mellett ismerte meg a magyar nemzetet s nyílt eszével, nagy áttekintésével és nemes szívével hamarosan belégyökerezett.

Nagy érdeklődéssel olvasta a lapokat, figyelte az eseményeket s bár egyelőre Németország sorsa iránt érdeklődött jobban, az események igen nagy hatást tettek reá.

*

Ezernyolcszáznegyvennyolcat írtak, kora tavasz volt mikor a hatvani utcában, Landerer és Heckenast előtt Petőfi elszavalta a Nemzeti dalt s az egész ország lázban égett, a szabadság szent lázában.

Leiningen gróf is lelkesedik a fenkölt eszmé-kért, de egyelőre nem elegyedik semmibe. Tartózkodó szemlélője az eseményeknek.

Pedig akkor már Magyarország sorsa érdekli jobban, élénk figyelemmel kíséri a történeteket s leveleiben beszámol nejjének, aki akkor Pozsonyban időzött. Lelkesedik a tettekért, de lenézi a nagyhangú demagógokat.

Utóbb özvegye így ír fiához: „Tudod, atyád Németországot mindenek felett szerette, mégis el volt határozva arra, és nem nézte áldozatnak, hogy itt telepedjék meg. Csüggött ezen az országon, jól ismerte azt s különösen szerette a magyar embert, tövéről hegyére ismerte a magyar alkotmányt, az ország jogait és szabadságát.”^{1- 12}

Nagyon kellett szeretnie a magyar nemzetet annak, aki meglett férfi korban oly hű és lelkes fiává tudott válni, mint amilyen önfeláldozó hű fia L e i n i n g e n - W e s t e r - b u r g Károly gróf volt!

Hiszen idegen nevével, idegen származásával is a legkülönb fiái közé küzdötte fel magát, hogy végül értékes fiatal életét áldozza érette.

Mily érdekes és éppen nem véletlen, hogy L e i n i n g e n - W e s t e r b u r g Károly grófot is tulajdonké-

pen hitvese, a hazaszeretettől lángoló szivü asszony nyerte meg a magyar ügy szolgálatára, épp úgy, mint két vértanú társát: a 6. számú varasd-szentgyörgyvári ezredből származó horvát határőr Knézichet¹³ és a szerb származású D a m j a n i c h tábornokot is.

Előbbinek neje az egri Kapitány leány,¹⁴ utóbbié C s e r n o v i t s E m í l i a volt.¹³

Leiningen mind nagyobb és nagyobb érdeklődéssel kíséri a hazai eseményeket s éleslátással megalkotott nézeteit azonnal közli nejével. Hibáztatja az elsietett, elnagyolt reformokat, ami több bajt hozott nézete szerint, mint hasznot.

Rosszalta, hogy nem mindenütt tapasztalt férfias nyugalmat e nehéz időkben, sokan vannak, kik csak szájjal hazafiaskodnak.

„Gratulálhatunk önmagunknak ahhoz, hogy ez emberek túlságos hazafiságát nem teszik próbára, mert majd csak úgy szállna, mint pelyva a szélben,” — Írja 1848. március 28-án Pestről nejéhez.

Az indulat mindjobban elragadja, látván az emberek tunya tétlenségét akkor, mikor az ország védelméről kel-lene gondoskodni.

Egyik ilyen levelében ezeket írja utóiratként: „...ma van a születésem napja. Megültétek-e amint illik? Remény-

% Szerző: A varasd-szentgyörgyvári 6. nemzeti határőr ezred. Hadtörténelmi Közlemények 1926. I. füzet 65. oldal.

% A vértanú két leánya a két egri Gröber fivér neje lett.

¹⁶ A szabadságharc utáni magyar női mozgalmak lelkes vezére.

lem, hogy még negyven év múlva is ezt kérdezhetem tőled!“

Nem sokkal később maga is útrakel és előbb nejéhez utazik Pozsonyba, majd onnan Bécsbe megy, nyilván, hogy megismerje a helyzetet, tájékozódhassák s aztán Pesten terem.

A fővárosban nagy a sürgés-forgás, nemzetőrségi és honvéd csapatok jönnek mennek, gyakorolnak a tereken. A politikusok gyűléseket tartanak.

Valószínűtlenül rossz hírek jönnek a végekről, Erdélyből, mindenfelől, a nemzetiségek mozgalmairól, fenyegető lázongásairól. Az országnak fel kell tehát készülnie minden eshetőségre, ezért július 11-én Kossuth Lajos pénzügyminiszter a magyar országgyűlésben nagy beszédet mond, melyben 200.000 újonc és 42 millió forint hitel megszavazását kéri.

„A haza veszélyben!“ — adja ki Kossuth a vészkiáltást, mire az ünnepélyes csendben Nyáry Pál után elkesedve, egy emberként kiáltja az egész országgyűlés: „Megadjuk, megadjuk!“

Kossuth válasza azóta történelmi szállóigévé vált:

„Leborulok a nemzet nagysága előtt!“¹¹

Ekkor már minden lángba borult!

A délvidéken elkeseredett harcok, lömegmészárlások folynak. A hírek, melyek az ottani eseményekről az ország fővárosában szállonganak, cseppet sem túloztak, midőn magyar emberek, nők, aggok és gyermekek iszonyú megcsónkításáról s kegyetlen felkoncolásáról szóltak.

Szenttamásnál, Óbecsénél Kiss Ernő ezredes és Damjanich alezredes keményen szorítják Stratimirovics rác hordáit,^{16 14} de a harcok színhelyét vér és tüzemésztette falvak, városok, kifosztott tanyák jelölik.

Jellachich, ki szeptember 4. óta újból a horvátbáni méltóságba került, határainkat immár megtámadás-

11 DYghyf NY]h b["% (, " "i `]i g%"

sal fenyegeti.¹⁸ A horvát hadak Varasd mellett gyülekeznek szeptember 11-én Csáktornyanál átkelnek a Dráván.¹⁹

A horvát felkelők a Balaton mentén nyomulnak a főváros felé, mindenütt félelmet keltve a nép között. Pesten nagy a rémület, Budát sáncokkal erősítik, s e munkálatoknál együtt dolgozik ur és paraszt. Történelmi nevet viselő urak és hölgyek hordják a nép egyszerű fiai között a homokot, földet, lenézik, megszólják azt, aki nincs a sáncokon.

A lakosság félenkjei menekülnek, a gyenge lelkűek mentik vagyonukat, bizonytalanságot keltve azokban is, akik erős lélekkel akarnak az eljövendő megpróbáltatásokkal szembe nézni.

Ámde az utolsó pillanatokban minden jóra fordul, szeptember 29-én Pákozdtáján Móga altábornagy visszaveri J e l l a c h i c h o t.²⁰ A horvátok vesztesége nem éppen nagy ugyan, de a győzelem hatása a katonaság és a nép körében leírhatatlan volt. Az újonc magyar sereg kiállta a legnehezebb próbát, átesett a tűzkeresztségen, egy jól kiképzett hadsereggel szemben.²¹

J e l l a c h i c h fegyverszünetet kötött, de ezt felhasználva, csúful ellillant Győr felé,²² sorsára hagyva R o t h és F i l i p p o v i c h osztrák tábornokok horvát segédhadait, melyek aztán magukra maradván, október 7-én Ozoránál P e r c e i M ó r ezredes előtt letették a fegyvert.²³

A helyzet állandóan élesedik, az elkeseredés és másrészt a lelkesedés a forrponton van.

¹⁸ Pesti Hírlap 1848. augusztus 15. 137. szám.

% Március tizenötödike 156. szám.

⁸⁵ „Közlöny“ 1848. 113. szám.

⁸⁶ B. J. Magyarország függetlenségi harcának katonai története I. 67.

⁸⁸ Görgey Artúr: Mein Leben und Wirken in Ungarn in den Jahren 1848 und 1849. Leipzig, F. A. Brockhaus 1852. I. 31.

²¹ u. o. 45.

A diákok otthagyják az iskolákat, papnövendékek a szemináriumokat, a mesteremberek leteszik szerszámaikat: a fiatalság a zászlók alá siet s elmondhatjuk a költővel hogy:

*„A Kárpátoktól le az Al-Dunáig
Egy bőszi üvöltés, egy vad zivatar!
Szétszórt hajával, véres homlokával
Áll a viharban maga a magyar!”*

Petőfi.²⁴

*

Leiningen-Westerburg Károly gróf is jelentkezik a magyar hadügyminiszternél, felajánlja kardját és szolgálatait a magyar hazának.¹⁵

Hadbavonulása.

Mészáros Lázár magyar hadügyminiszternek 1848. október 26-án kelt rendeletére Leiningen-Westerburg Károly gróf százados bevonul Nagybecskerekre, a Tiszán túli mozgó hadsereghez.

Örül, hogy nem kell eredeti ezredéhez, a 31. „Leiningen“ ezredhez bevonulnia, amelynek unokafivére volt a parancsnoka, mert hiszen köztudomású, hogy ez az ezred nem állt a magyar zászló alá.²⁵

A szerbek lázadása lennt a Bánságban óriási arányokat öltött.

A mesterségesen felizgatott tömeg fanatikus gyűlölettel vetette magát az ártatlan s mit sem sejtő magyar falvakra. Százával öldösik a rácok a magyarokat, kikkel még néhány hónapja békésen éldegéltek egymás mellett. A vad rác horda megittasult, a vér szagától megdühödött gyűlölettel rohan, falkákba verődve egyik falutól a másikig s pusztít mindent, mi eléje kerül. Amerre végig vonulnak gyújtogatva, fosztogatva, — dicstelen útjokat, porig égetett falvak, füstölgő, parázsló romok, megcsontított hullák jelzik.

Természetesen Leiningen otthonát Törökbecsét és Óbecsét is pusztították.

Leiningen október 31-én indult el Pestről Szolnokra s onnan hajóval Szegedre. Szegedről tengelyen mentek Becség Eszterházy és Szapáry Géza grófokkal. Becsén régi otthonát teljesen felfordítva találja, lakóházukban lőszerraktár és a főörség tanyázott, a templomnál ágyús üteg állott, a Tisza parton hevenyészett sáncok és cölöp-akadályok. Az egész város hirtelen készült erődítmény képét nyújtotta. Teljes hadi állapot.

²⁵ Pesten, 1848. október 28. levelében.

Őrjáratok jönnek-mennek, tisztek, hírvivők száguldanak jelentésekkel. Szekerek hordják a hadi anyagot, élelmet, lőszert, szóval nyüzsgő tábori élet tárult szemei elé.

Leiningen innen november 4-én irt levelében hitet vall jövődő magatartásáról: „*El van vetve a kocka, az én sorsom Magyarországgal együtt dől el!*”

Leiningen nem a koronás uralkodó ellen húzott kardot, sőt többizben kijelentette, hogy nem akar császári csapatok ellen harcolni;¹⁶ a magyar hadügyminiszter az ő egyenes kívánságára küldte a dél vidékre, hogy ott a szerbek kegyetlenkedéseinek segítsen végét vetni. Új hazáját pusztító, gyújtogató rabló hordák ellen a király által kinevezett magyar hadügyminiszter parancsára állott a háromszinü zászló alá.¹⁷

Ekkor már felismerte, hogy Magyarország küzdelme nagyobb és komolyabb méreteket kezd ölteni, mint gondolta volna.

Szive teljesen megnyílik a magyarok iránt s egész lelkesedésével mellélük áll.

Mig korábban csak a nagyszájuk gunyolására gondolt, most már elismerte a tetteket s leveleiben a legnagyobb bámulat és szeretet hangján szól a magyarokról.

„*Ezek az emberek nem is tudják, hogy mi a félelem!*”
Írja katonáiról.

A legnagyobb mértékben bántja, hogy e szomorú és áldatlan harcot felidézték, minden levelében kemény szavakkal ostromozza azokat, kiknek lelkét a háború sok nyomorúsága s borzalma terheli.

De más is bántja. Unokabátyja Temesváron az osztrák érdekekért túlságosan sokat tett ahhoz, hogy a magyar fülekben a Leiningen név rossz hangzású legyen. Bizalmatlanok vele szemben alárendeltjei, bajtársai, mert árulót gyanítanak benne. Még nejéhez irt leveleit is felbontják s ellenőrzik.

% < " F " j cb ' @Y]hgWb[[[. ' ? cggj h ' i bX' gY]bY' 6UbbYfgWUZH' G] \ci YHb'U gXYb' B UWa zfn]b' l b[Ufb" DYgn "%) \$" = "% % "

% 6f]bV\ a Y]Yf]" a " = " & - ("

Fáj neki az állandó gyanakvás, amivel minden lépését kísérik; arra áhítozik, vajha kínálkoznék hát neki e sorsdöntő időkben oly tér s hatáskör, ahol a magyar nemzet érdekében tett különös szolgálattal eloszlathatná a bántó kételyeket.

Csákova, tomasovác

Leiningen első tevékenysége a Csákóvá elleni por-tyázás volt, amikor Gergely őrnagy vezérletével mintegy 300 gyalogosból, 70 lovasból és 2 hatfontos ágyúból¹⁸ álló oszloppal november 25-én az oláhok megfékezésére indult.

Tulajdonképpen nem is harcról, mint inkább büntető vállalkozásról és rendcsinálásról volt szó.

Leiningen ezidőben a 10. honvéd zászlóalj egyik századának parancsnoka s e beosztásában vesz részt a november 30-án vívott sikertelen tomasováci ütközetben. A komoly támadást a nagy köd gátolta.¹⁹ Leiningen t is igen bántotta, hogy eredménytelenséggel végződött a vállalkozás, noha valójában nem a vitézségen múlt, hanem inkább a szerencsétlen körülményeken.

Természetesen e kudarc lehangolta a magyarokat, s ezért Kiss Ernő, az akkori parancsnok elhatározta, hogy a csorbát mihamarább kiköszörüli.

Nem sokkal a tomasováci veszített csata után Leiningent Becskereken összehozta a véletlen Damjanich ezredessel, akiért az első pillanattól kezdve lelkesedik s kivel később a szabadságharc legszebb és legdicsőségesebb csatáit vívja.

Damjanichot leveleiben a legszebben festi, de az is igaz, hogy Damjanich nem az az egyéniség volt, aki mellett közömbösen haladhatott volna el a nyiltszemű ember. Már pedig Leiningen jó emberismerő volt s ez lehetett oka a pillanatok alatt feltámadott rokonszenvnek, ami egyébként kölcsönössé vált.

% <UfZcbrtgz[m'fa ffYH'-fg' Wbh]a fHYf'j c'h'

% 6">]"a ""=%&!%"

Károlyfalva és Alibunár.

Kiss Ernő tábornok tervei szerint december 12-én kellett Damjanich ezredes hadoszlopának Tomasovácot megtámadnia.

Leiningen akkor már Damjanich csapatához tartozott.

A kis sereg, mely 12 gyalog századból, másfél századnyi huszárból és 9 ágyúból állott, megtámadta Károlyfalvát.²⁰ Damjanich Leiningent három századnyi gyalogságával egyelőre tartalékban tartotta. Leiningen szót is e mellőzése miatt Damjanichnak, aki megnyugtatólag nevetve válaszolt a harcvágyó fiatal katonának: „azt hiszed, a csatába *nézőnek* viszek egy Leiningent?”²¹

Nem is hagyta soká *nézőnek*, csak éppen kiszemelte azt a helyzetet és pillanatot, mikor Leiningent — kitől sokat várt,— legjobban alkalmazhatja. E pillanat nem késett soká. Amikor az ellenség visszahúzódott s Damjanich utjokat akarta szegni, Leiningent rendeli a fontos feladat végrehajtására három századjával.

Hatalmas puska- és kartács-tűzben rohantak egy kis dombra Leiningen honvédjei, az ellenséget széjjelugrasztották és visszavonulási útját teljesen elvágták. A szerbek futottak volna, de nem volt merre. Akit elérhettek, lemészárolták, Leiningen nem tudott gátat szabni a honvédek dühének. Nemes szíve nem értette meg a lovagiasság és nemeslelkűség hiányát a felháborodott és a harc hevében elvakult katonáiban.

Pedig hát vájjon csoda volt-e, ha a magyart is elhagyta végre türelme s visszafizetett mindenért, amit az

²⁰ A Ya c]fYb' j cb' ; Ycf[' ? `Ud_U" Nk Y]h' 5i g[UVY" @Y]dn[" J Yf' U[C HtEK] [UbX % *% " = " * - "

²¹ A UFMU] < Ybf[_]" a " , %

oláhok és rácok az ártatlan magyarok között véghezvittek?

A szerbek seregének csak roncsai menekültek meg, mert legjobb csapatjuk, egy határőr zászlóalj majdnem teljesen ott veszett, csak hírmondónak jutott el egy-két ember Alibunárra, ahová a szerb csapatok is visszafutottak. A többiek Károlyfalva utcáin, kertjeiben feküdtek holtan. Egyetlen udvarban harmincöt határőr és egy tiszt teteme hevert. Kegyelmet senki sem kapott, a visszatörlés iszonyú volt!

A rácok tehát Alibunár felé hátráltak teljes rendetlenségben, ahol eközben a Zichyfalváról érkezett átkaroló oszloppal Gergely őrnagy megtámadta őket. A harc már-már a szerbek javára dőlt el, amikor a Károlyfalváról ide menekült szerbek meghozták seregük balsorsának hírét.²²

Gergely őrnagy észre veszi az ingadozást, csapatát újabb rohamra indítja, mikor a másik irányból, éppen az ellenség hátában felharsannak Damjanich rohamra hívó trombitái. Két oldalról kapták tehát a rácokat, akik még egy darabig állták valahogy a magyarok támadását, azonban később teljesen felbomlott a fegyelem köztük s a szuronyroham elől Joanovics, a szerbek vezére megfutamodott, Pancsova felé menekülve. A másik szárnyon elkeseredetten küzdő Supplikác csoportja erre szintén szétszaladt s Dobrica felé vette irányát.

Így aztán Alibunár is magyar kézre került.

Az éjt a harcban kifáradt sereg az utmentén táborozva töltötte, tábornüzek mellett; messziről oda világított a felgyújtott falvak lobogó lángjainak rőt fénye.

Másnap Illancs felégetése után Damjanich serege Jarkovára ért, ahol megszállt.²³

&& DYg] < # Ud % (, "XYWa VYf %&" & (&"gnza "

& 6"> Ő"a ""=%&)"

Damjanich seregének innen Tomasovác ellen kellett volna indulnia, hogy ezt a kígyófészket végre kifüstpölje. Kiss Ernő tábornok parancsot is küldött, hogy december 14-én induljon el, de Damjanich serege annyira ki volt merülve az elmúlt napok fáradtságos harcaitól, hogy Jarkovácon maradt pihenni.

Jarkovác szerb nemzetiségű lakossága barátságosan fogadta a honvédeket. Magyar zászlókat tűztek ki házaikra, a kerítéseken és kertek kapuin fehér kendők csüngtek, jelölül békés és barátságos érzelmeiknek.²⁴

Mivel semmi ellenségeskedést sem mutattak, sőt a honvédeket meg is vendégelték, Damjanich a szívélyes magatartást őszintének vélve, megengedte, hogy legénysége a különösen hideg és zimankos időjárás miatt fedél alá húzódjék a lakosság házaiban.²⁵ Honnan is sejtette volna, hogy mily gyalázatos tervet forralnak ellene az álnok vendéglátók?

Leiningen Damjanich ezredessel egy helyen lakott.

Knicsánin szerb vajda azonban, aki Tomasovácon táborozott, értesült arról, hogy a legközelebbi hadműveletek ellene irányulnak. Látva, hogy immár két oldalról is veszedelem fenyegeti, elhatározta, hogy megelőzi a támadást és Supplikác vert seregével egyesülve, Jarkovácon éjjel rajtaüt. E szándékához felhasználta a jarkováci lakosságot is, kiket terveiről már eleve értesített.

A honvédeknek tehát egyelőre jó dolguk volt a jó meleg házakban, enni-inni kaptak házigazdáiktól bőségesen, sőt talán többet is, mint kellett volna. Éppen a túl-

& A Ya c]fYb]j cb'E Ycf[? `Ud_U'="+"%
 ' * 6">"]"a "'="'%%) "

ságos nagy vendégszeretetet volt az, ami Leiningenben és tisztársaiban gyanút keltett. Damjanich nem volt ott, mert a haditerv részleteit megbeszélni Kiss Ernő tábornokhoz kocsizott Botosra, így tehát az alparancsnokok gyűltek egybe s közölték észrevételeiket, amelyeket mindenestre legalább is gyanúsnak vélték.

Így aztán gondoskodtak a biztosításról, amit a hazaérkezett Damjanich is helyben hagyott, sőt megtoldott azzal, hogy a legénység az éjjelt ne a házakban, hanem kapitányaik szállása előtt a szabadban táborozva töltse.

Míg a honvéd-sereg tábortüzek mellett nyugovóra tért, Knicsánin szerb vezér 6000 főnyi hadával közeledett Jarkovác felé. Mindenki nyugodott, csak a lakosság várt néma csendben a jelre, melyet Knicsánin hírnöke már előre tudatott velük.

Kevéssel éjfél után a pihenőket az ellenség vad csatakiáltásokkal megrohanta. A mély álmukból felriadt gyanútlan honvédeket sikerült meglepniük.²⁶ A 9. zászlóalj által kiállított előőrsökön Knicsánin serege, a pihenőkön pedig a lakosság ütött rajta.

Leiningen gém az elsők között volt künn a szabadban, a térségen táborozó századjánál. A puska golyók minden irányból sivityoztak, senki nem tudta, hogy hol az ellenség s mégis ellenséget kiállított. Néhány házra ugyan üszköt vetettek s ez helyenként világított is, de az égő házak vörös fényében ide-oda imbolygó alakok látása legfeljebb rémesebbé tette az éjszakát, a tájékozódást azonban alig javította.

Leiningen nem sokáig tétovázott, hanem midőn egy maroknyi csapat együtt volt, neki vágott gondolomra az ellenségnek. Amde ekkor már mindenhol: fákról, házak ablakaiból, templomból, ereszek alól és kazlakból lövöldözték őket. Mindenhol ellenség és mégis sehol sincs!

Nem volt mit tenni, gondolkodásra nem volt idő, Leiningen tehát a legjobbat cselekedte, amikor hangos

*? " n " bmf % (, "% **

„ne félj magyar, szuronyt szegezz, rajta“ kiáltással rárohant az ellenségre, ott ahol a legsűrűbb volt.³⁷

A példa hatott, honvédei lövés nélkül, szuronnal rohantak vezérük után s pillanatok alatt tágult a tér, rohant, menekült előlük, ki merre látott.

Máshol Damjanich hangja hallik, mennydörgés-szerűen: „fegyverre magyarok, előre, előre!“

Megvadult, kötelékeikről elszabadult katonalovak nyargalásznak az éjszakában, melyeknek kötőfékjeit az álnok háziak elvagdosták, máshol árokba, patakba fordított ágyú akadályozza a mozgást. A borzalmas hangzavarból csak Kiss Pál őrnagy és Leiningen parancsszavai harsognak ki néha-néha, irányt szabva a rendezetlen, fejét vesztett csapatoknak.

Egy kis csapat törtet a falu széle felé, élén Leiningen, egyik kezében széles kardja, másikban pisztolya. Honvédei szorosan nyomában már-már kijutottak a faluból, mikor jelentik, hogy 6 ágyú a téren áll s nem lehet elhozni.

Mit? nem lehet? Leiningen visszafordul s néhány tisztől és pár honvédtől követve, visszarohan az ágyúkért. Ezeket nem szabad ott hagyni!

A falu közepére érve, az ágyúkból néhány kartácsot lő az útra, melyen haladni akart, s aztán előre!

Megindul a menet döcögve, a küllőket katonák forgatják s így gurítják a nehéz ágyukat- Jobbra-balra oldalt emberek, kik védik az ágyukat a feldőléstől. Szemben nagy csoport látszik, nem lehet tudni ellenség-e, vagy jóbarát? Leiningen rájuk kiált: „állj, ki vagy?“

Az alattomos ellenség magyarul kiált vissza: „magyarok!“

Ámde néhány lépésről sortüzet kaptak.

A tűz borzalmas, a honvédek széjjel ugranak, mire Leiningen elkiáltja magát: „ni, hogy szalad a rác!“ — pedig a rácok egyáltalán nem szaladtak, sőt győzelmet remélve, ugyancsak keményen állták a sarat.³⁸

Derék honvédeink ezt hallva, a menekülni vélt ellenségre vetették magukat pusztá szuronnal — és ez sike-

³⁷ Marczali Henrik i. m. 87.

³⁸ u. o. 89.

rült is! Leiningen mindenhol az élen rohan, halált-hozó csapásokat osztogatva.

A rácók a puskázást még csak elviselték valahogy, de a szuronyharc gyenge oldaluk lévén, ez elől megfutottak.

Az ide-oda hullámzó, rendetlen részletharcokban, hol senki sem tudta, mikor áll testvérrel szemben, mikor pedig ellenséggel, híre futott, hogy D a m j a n i c h o t megölték, Damjanich viszont úgy tudta, hogy Leiningen esett el. Így külön-külön mindegyik parancsnok az éppen köréje sereglő, rendetlen, kötelékben nem lévő emberekkel tört kifelé az átkozott házak közül, ki a mezőre, rétre, kertek alá, ahol látni, tájékozódni lehetett.

A falun kívül gyorsan rendezkedtek s most már D a m j a n i c h ezredes intézkedései szerint egységes vezetéssel megtámadták Jarkovácot, melyet elkeseredett küzdelem árán elfoglaltak.

A szőlőhegyek alatt Leiningen pusztítja a rácokat.

A szerbek a falun kívül még egy helyen megvetik lábukat, szívósan védekeznek a hevesen támadó magyarok ellen, de Leiningen katonáinak felbőszült rohama elől kénytelenek visszavonulni, futásban keresve menekülést.

Jarkovác a lángok martaléka lön.⁸⁹

Damjanich a csata után elérzékenyedve öleli magához Leiningen grófot: „Édes Leiningenem, Istenem, de megsirattalak arra a hírre, hogy elestél. Soha sem felejttem el a vitézeket, akikkel az éjjel együtt harcoltam!”

A vezér ölelése és szavai mutatják mértékét, hogy mennyire leikéhez nőtt a fiatal vitéz katona.

Egykorú író szerint az ellenség vesztesége 1000 főre rúgott, Leiningen, mint szemtanú 500 főre becsüli — míg a honvédek 140-150 vitéz katonájukat veszítették el.

Innen Tomasovára mentek, amit azonban a szerbek nem is védelmeztek.

Január közepéig azután már nem is akadt munkája a seregnek. Ekkor pedig Leiningen őrnagy lett⁴⁰ s parancsnoka a régi győri 19. sz. (öchwarzenberg) gyalogezred 3. zászlóaljának, mellyel felsőbb parancsra Cibakházára vonult.

³⁹ „Közlöny“ 196 és Pesti Hírlap 1848. 245: szám.

(s 1849. jan. 1. ranggal. „Közlöny“ 1848. 202. száma.

Cibakháza, 1849. február 24.

Cibakházán Leiningen zászlóaljja a Tisza átjárási őrizte. Ellenséget nem láttak, harcok nem voltak, így Leiningen elsősorban a fegyelmet és rendet állította helyre zászlóaljában. Majd a magyar vezényszóra tanította katonáit, mert akkortájt a régi császári ezredekben alakult magyar csapatok nagyrészt még a régi, betanult német vezényszavakat használták.

A zászlóalj 6 századból állott,²⁷ melyek közül három Cibakházán, kettő Földváron és egy Inokán volt. A zászlóalj egy vadász századdal, egy nemzetőr és két huszár századdal, valamint 4 ágyúval egy védelmi csoportként Mesterházy őrnagy vezényletével a cibakházai hidat őrizte. Feladatuk volt az átjárót biztosítani és az ellenség átkelését megakadályozni, hogy egy későbbi támadó hadművelethez a kellő átjárók kezünkben legyenek.

Február 24-én Jellachich horvát bán, Ottinger tábornokot két zászlóaljjal, 6 lovas századdal és 3 üteggel a cibakházai átjáró széjjel rombolására kirendelte.

Cibakháza, mióta az osztrákok Szolnokot január 28-án kézre kerítették, a legfontosabb átkelő helyé vált s ennek biztosítására és műszaki megerősítésére a kormány külön utasításai folytán még sáncmunkálatokat is végeztek.

A Tisza itt egy félkör alakú hurkot alkot s a védő számára nagyszerű helyzetet teremt, mert a megközelítő ellenséget egyszerre több oldal felől lehet központiasan tűz alá venni. Elképzelhető tehát, hogy az osztrákok szerették volna kézrekeríteni, vagy legalább is a magyarok számára a védelmet megnehezíteni.

²⁷ 9 [m n zgn'Œ^ ' ' cgnl'z' m'Œ' z'`h'z a]bXY[n]_ ' cgnl'z' m'Ub' && gnz!
nUX' j c'h'z gznUXcb_fbh' %\$' Ya VYffY'" ‡[m U' n zgn'Œ^ ' f'fgnza U' _V"
-\$\$Z V `z`cft'

E fontos pontot őrizte tehát a Mesterházy féle különítmény, amelynek zömét Leiningen vezette.⁴²

Az említett napon kora reggel a híd elé érkezett Ottinger osztrák tábornok dandára, de Mesterházy már előre értesülve a vállalkozásról, felkészülten várta a támadást, s azt sikerrel vissza is verte.

A kiküldött előőrsök riadó jelére Leiningen zászlóaljával elfoglalta kijelölt védelmi állásait. A katonák a házakban, kerítések mögött, a Tisza parton hevenyészett sáncokban harchoz felkészülten, puskával kezükben várták az ellenséget. Az ágyukat a hidra irányozták.

Most már jöhetett volna az ellenség, ámde Leiningen nem a biztos állásokban akarta bevárni az osztrák sereget, hanem kisebb gyalogos és lovas csapatától ki sérve, eléjük ment. Gyalogságával az utón haladt, lovasai pedig balra, a Tisza kanyarulatában, annak árterületén tartottak előre. E terület a csata idején teljesen száraz volt

Jó darabon haladt így, de mikor látta, hogy az ellenség komoly támadásba kezd, aminek kicsiny csapatával nyílt mezőn úgysem képes ellentállni, lassan visszahúzódott, teret engedve az előnyomuló osztrákoknak.

Az osztrák dandár követte is a visszahúzódókat, észre sem véve, hogy tulajdonképpen zsákutcába került, ahol nemsokára oldaltüzet is kapott.

Leiningen a Tisza hid pallóit jó eleve felszedette,⁴³ nehogy az esetleg közeire jutó ellenség azt megrohanhassa. így az esetleg rohamra indulók majd közvetlenül a hid előtt lesznek kénytelenek megállni, ahol a legerősebb puska és kartács tüzet kell elviselniük.

A Tisza partján két oldalt húzódo fűzesek gallyait, bárha lombjuk nem is volt, már előzőleg lenyesték, így a kilátást és az áttekintést a terep fölött rni sem gátolhatta.

Az osztrákok támadásra indultak, gyalog csapataik már széjjelbontakozva mozogtak a híd felé. Ágyúik ugyan Cibakháza és Nagyrév felől erőteljes kétoldali keresztűz-

(& B. J. i. m. I. 253.

(^c Brinckmeier i. m. II. 295.

ben voltak, két zászlóaljnyi gyalogságuk mégis elszántan közeledett.

Már-már a híd túlsó végét is megközelítették.

Ekkor Mesterházy őrnagy megsebesült s a csapatok vezetését és a híd védelmét Leiningenre ruházta

Leiningen azonnal még egy ágyút állít a híd védelmére, majd midőn észrevette, hogy a Nagyrévhez kiküldött, hátbatüzelő ágyúja éreztetni kezdi hatását s ennek folytán az osztrák roham oszlopok higgadtságukat elveszítve, lassan megbomlanak, majd pedig hátrafelé kezdenek szivárogni, — felhasználva a pillanat kínálkozó előnyét „*utánam*“ kiáltással a hátrálok után eredt.

Vagy másfél századnyi katonája rohant Leiningen után előre, szuronyt szegezve a leszerelt hid gerendáin macska ügyességgel átkapaszkodva, egyenesen neki a derekasan tüzelő ellenségnek.

Az osztrákok a nem várt dühös roham elől visszafutottak a töltés mögé, hol újra megálltak, de Leiningen katonáival itt újból reájuk rontott.

Egy kis házs egy istálló állt ott, ahová egy csomó osztrák katona befészkelte magát. Leiningen továbbhaladt, foglyokat ejtve — most már szinte egyedül — midőn hirtelen idegen katonák között találta magát. Egyszerre hat-hét szurony meredt melléne s egy tiszt karon ragadta. E tiszt egy angol ember volt, névszerint Digby,⁴⁴ aki a grófot még régebről személyesen ismerte. Leiningent a hasonló színű ezred hajtóka tévesztette meg. Ezek is kéket viseltek, mint az övéi. A harc izgalmában nem nagyon vigyázott magára s rövidlátó lévén belerohant az ellenség karjaiba.

Az osztrákok Leiningent nagy diadallal vezették be a csárdába, ahol a támadók egyik parancsnoka. Hammer százados tartózkodott.⁴⁵

Ez az osztrák tiszt rendkívül durván bánt Leiningen gróffal. A férfias küzdelemben, hősi harcban fog-

((Digby István látsz, felett hadnagy a 6. (Wallmoden) vértés ezredben. Lásd. Mii. Schem. 1848. 301. o. sötétkék hajtókával, Leiningennek pedig világoskék hajtókája volt.

⁴⁵ Hammer György szds. 3. gy. ezs. Mii. Schem. 1818. 106. o.

lyul esetthez lovagiatlanul káromkodva szólott⁴⁶ „Gazember, huncut, kutya“ voltak legenyhébb szavai hozzá.

Jellemző Leiningen lelkiállapotára s gondolkodására, hogy fogságában a legnagyobb keserűséget az a gondolat okozta neki, hogy bajtársai szándékosnak fogják vélni fogságba kerülését. Nem akart gyávának, szavát nem tartó hitványnak látszani.

Cibakházán most fújják a gyülekezőt a magyaroknak! Leiningen vérző szívvel hallgatja az ismert hívó jelt.

A magyarok már ál is mentek a hidon, mikor Illésy kapitány észrevette, hogy parancsnoka hiányzik. Pillanatok alatt kis csapatot szervez s rohan a házcsoporthoz. Nem sokkal később már körül fogja a házat, melyekkel szemben már korábban ott állott Talabér hadnagy, aki azonnal észre vette zászlóalj parancsnokának fogságba jutását. A házat nehezen, szobáról-szobára haladva foglalják el.

Az osztrákok eleinte bátran védekeznek, később már hajlandók lettek volna az alkudozásra, hogy békésen elmehessenek, de Leiningen nem tárgyal velük. Vele szemben csak az egyetlen Joanovics 1. számú báni határőr gyalog ezredbeli százados volt barátságos, sajnos éppen ennek az egy embernek életét nem tudta megvédelmezni a reájuk törő magyar katonák tüzétől.⁴⁷

Leiningen katonái valóságos diadalmenetben, szinte karjaik között vitték vissza, csókolgatva még a csizmáját, köpenyét is.⁴⁸

A nemesszívű, lovagias katona a vele durván bánó Hammer századost, ki most fogságba kerülván hatalmába jutott, szivarral kínálta meg, szállását megosztotta vele s többi foglyait sem engedte bántalmazni.

A cibakházai csata, a Tisza hídjának eredményes megvédelmezése, egyedül Leiningen érdeme volt. A hids az átjáró tehát birtokunkban maradt.

Fogságba jutása csak azt bizonyította, hogy a harcban elől járt s annyira nem törődött magával, hogy csak

⁴⁶ Brinckmeier i. m. II. 295.

(+ u. o. II. 295.

(. Marczali Henrik i. m. 104.-110.

akkor vette észre az ellenséget, mikor már teljesen körül-fogták. Az egész honvédseregben, messze a cibakházai csata színhelyétől, még a többi csapatoknál is Leiningen „oroszlán-bátorságát“ emlegették.⁴⁹

E katonai sikeren túl azonban, nem lehet elhallgatni azt a vitézséget, amelyet Leiningen gróf ez alkalommal mutatott.

Az ember-ember elleni küzdelem, akkor még döntő volt. Minden valamire való csata szuronyrohammal végződött. Rettenthetetlen bátorsággal előretörni, szemtől szemben az ellenség szuronyaival, belekavarodni a kézi tusába, bizony egész embert kívánt. Nem ok nélkül történt, hogy a foglyul esett Leiningen t, az idegen ajkú katonát, legénysége veszélyt nem ismerve, kiszabadította fogságából, majd örömmel csókolgatva vitte táborába. A harcos katona előtt csak a vitéz parancsnoknak van tekintélye. Leiningen vitéz katona volt, a csatákban, ütközetekben előljárt, példája volt a nagyszerű éleslátású parancsnoknak, akinek alárendeltjei előtt feltétlen tekintélye lehetett. Az egyszerű katonák megéreztek nemesszívű parancsnokukban a megértő bajtársat, aki maga is minden katonáját fiának, a közös katonasors résztvevőjének tekintette s így a pokolba is elmentek volna utána, semhogy fogságban hagyják.

„E nap annyira megszerezte nekem zászlóaljam bizalmát, ragaszkodását, hogy tehettem vele, amit akartam,“ írta később, aradi börtönében.⁶⁰

Lehetek s voltak is Leiningennek később még nagyszerű hadi sikerei, amelyek a hadvezetésben sokkal jelentősebbek voltak, ámde a vitézség és személyes bátorság megnyilatkozásának legfényesebb tanujelét a cibakházai csatában adta.

⁴⁹ Memoiren von Georg Klapka II. 279.

⁶⁰ Marczali Henrik i. m. 112.

Másnap, február 25-én megérkezett Cibakházára Damjanich és átvette a parancsnokságot Kiss Ernőtől. Ekkortájt a kevésbé szerencsés végű kápolnai csata után Tiszafüreden, a fővezérlet Dembinszki-ről Vetterre szállt. A korábbi fővezér azonban még a kápolnai csata első napján parancsot adott, hogy a Cibakházánál álló Damjanich csoport színtelen támadással zavarja az ellenséget s mivel ezt a parancsot a fővezérletben történt változás után sem vonták vissza, Damjanich megérkezése után azonnal hozzáfogott a parancs végrehajtásának előkészítéséhez és később véghez is vitte azt.²⁸

Terve volt Szolnok visszafoglalása. Damjanich az átkeletést március 2-ára rendelte s az ezt megelőző napon vette át új, honvéd zászlóját Lein ingen régi cs. kir. zászlóalja.

Lein in gén ekkor már alezredes,⁵³ kezében a 3. osztályú érdemjellel ékesített⁵³ új lobogóval zászlóalja elé lépett s magyar nyelven beszédet mondott hű katonáihoz:

„Bajtársok! Tekintsetek ezen új és magyar színeket diszlő zászlóra Nincs üdö, hogy szokott ceremóniával auatasam bé ezen zászlóit, hanem itten az Isten szabad ege alatt ünnepélyes esküt teszünk, hogy utolsó csep vé-rünkig védelmezni és előlobogása alatt hazánkat meg-menteni és szabadságunkat biztosítani fogjuk. Éljen a ha-za, éljen a szabadság!”⁵¹

)%5`d\cbg: "8 UbnYf. 8 Ya V]bg_]]g| b[Ufb"K]Yb % + ' " = "%)"
)&ß? " n" bñi % (-") \$" gnza U"?]bYj Ynj Y % (- " = "%j Y"
)' 5' a U[nUf' \UX [ma]b]gnYf' %\$&#6" ^YnYh' \Y]fUu' gnYf]bh U
 nzn'CE Z'X]gn]hfgfY' U _"j Yh_Yn _fdYb']bhfn_YXYth' z5Ñ %" gcFYnfYX
 ' " nzn'CEU'U' 7]VU_\znzbz' Zc`nCE \CE &(!fb' Un' Y`Ybgf[Yg' z[m' Nj [mUc]
 [c`mE' nzdcfU _"n" h' U' H]gnzb' zlj YnYh' \XUhi cghca c']zb' fg UÑ a zf
 Y Zc[cth' fbU[m' _Uh _]gnUWUX#j zb' YnYb' \ gjYg' hYhYth' [' a]i hzb' UÑ _]!
 h' bhYhg' Un' " gnYg' Y[fbrngf[Yh' Y[mh' !Y[m[ ]']Yh]z' [' UÑ \cbj fXYa]
 V]nchra zbm YÑ \CE &+!fb' _]UXcch' fYbXY Yh' _"j Yh_YnhfVYbž nzn'CEi _' U
 ' !]_ fYbX' fXYa' XtggnY' f_Yg]hYhYth' A fgnzfcg' @znzf' \UX [ma]!
 b]gnYf' A Y[^Ybhu? " n" bñYb % (-" a zfV] g&"
)(A UfVU] < Ybf]_"a " J]]"YfYXh] _fn]fUhuUd'zb"

Beszéde óriási lelkesedést öntött katonáiba! Nem vártak ennyit tőle, mert tudták, hogy rosszul beszél magyarul, tehát restelkedve szól sokaság előtt e nyelven. Tudták azt is, hogy csak az irántuk érzett bajtársi szeretet indította parancsnokukat arra, hogy magyar nyelven tartson előttük szónoklatot.

Ünnepi hangulatban indultak aznap Szolnok felé.

Szolnoki ütközet, 1849. március 5.

Éjjel indultak, de Vécsey tábornok csoportja, melynek az ellenséget hátában kellett volna megtámadnia, eltevédt a homokbuckákon s nem ért idejében a kijelölt helyre. Damjanich látva, hogy a dolog rosszul indult, visszarendelte a csapatokat, elhalasztva a támadást.

Egy napi pihenő után, március 5-én új vállalkozást intéznek Szolnok ellen.

A Szolnokon lévő császáriak parancsnokának, Karger tábornoknak a Cibakházán gyanúsán mozgolódó magyar csapatok szándéka felől alig lehetett kétsége, mégis érthetetlen hanyagságból, vagy talán elbizakodottságból eléggé elővigyázatlan volt, nem tette meg a kellő intézkedéseket dandárának biztosítására — így Damjanich támadása teljesen felkészületlenül találta²⁹ és meglepte.

Vécseynek, ki felsőbb parancsra a vállalkozást támogatta, Szanda felől kellett kezdenie a támadást, szemben a főerővel pedig Damjanich támadott. A főerő éppen rendezkedett a harchoz, midőn a köd felszakadt s az osztrák figyelő örök megpillantották a csatarendhez fejlődő magyar csapatokat. Néhány riasztó lövés dördült el, amivel az ellenséget jelezték s erre nem sokkal később egy előre elkészített, hihetőleg állandóan fűtött gőzmozdony futott ki Szolnokról Abony felé, nyilván, hogy az ott lévő Ottinger tábornok csoportját értesítse a magyarok támadásáról.

Karger tábornok azonban elhatározásában valószínűleg ingadozott, mert a csapatok mozdulatai csak igen lassan folytak s így Damjanich időt nyert, fölénybe jutott.

A magyar sereg Tószeg és Várkony közt állt fel csatarendben, jobb szárnyon a 34. ezred két zászlóalja, majd

a 65. honvéd zászlóalj, a közép a 3. és a vörössipkás 9. zászlóaljból, Visocki lengyel légiójából, valamint a 19. és 60. serezed egy-egy zászlóaljból állt; míg a bal szárnyon a 2. (Hannover) huszár ezred helyezkedett el. Elővédül vadászok és utászok mentek a lengyel légió dsidáisaival.

Az osztrák csapatok felriasztásuk után megszállták a Tisza szögletét, a vasúti állomást és a hidat. Tartalék csapataik a várost tartották kézben, az állomásnál pedig hat lovas század volt.

A magyar sereg tüzérsége reggel nyolc óra felé kezdett tüzelni, bevárva míg Vécsey is megkezdte átkaroló támadását.

Elsőként a 2. (Hannover) huszár ezredet két üteggel az osztrák jobb szárny ellen indította Damjanich, majd ő a zömmel: a 3. 9 65 és a 19. (Schwarzenberg) zászlóaljakkal — melyeknek parancsnokai Bobich és Kökényessy őrnagyok, Kiss Pál és Leiningen alezredek voltak, — megtámadta az ellenséget s azt csakhamar a városba szorította.

Leiningen zászlóalja, mely a rohamoszlop szélső jobbszárnyán támadott, az ágyutüzben 15 emberét vesztette el, de Leiningen nyugodtan vezette tovább zászlóalját.

Karger osztrák tábornok ütege pokoli kartács lüzet szórt a szemben rohanókra, vélvén, hogy ezt a magyarok nem állják, ámde a Bobich zászlóalj a legerősebb tűzben is, szuronnyal kézben, szemben rohant az ágyuk torkának és elkergette az ellenséget hadállásaiból.

A főerő támadásának megindulásakor, mint említém, az átkaroló csoport is megrohanta a hidat, majd elfoglalva ezt, megakadályozta lerombolását és behatolt a városba.

A K a r g e r-dandár két tűz közé szorítva, elkeseredett utcai harcban lépésről-lépésre hátrált észak felé, mivel a magyar huszárok már a harc kezdetén elállták az abonyi utat s így másfelé nem mehetett.

Leiningen bejutva a városba, a zilált kötelékeket rendezi, s utcáról-utcára nyomul előre a sóraktárakig.

Egyik utcánál hirtelen befordulva, ellenséges katonákkal találja magát szemben, kik sortüzet adnak reá. Az

utolsó pillanatban ugrat be lovával az utca kanyarulatába s így a golyók célt tévesztve kopognak a ház falakon, tetőkön.

A fejetlenség óriási, hiszen a városi házak között senki sem lehet eléggé tájékozott, helyenként az osztrákok hátrább maradoznak, holott hátuk mögött már magyar csapatok közelednek, másutt a honvédek túl merészen rontanak bele a visszavonulók derékhadába. Egy ilyen csoportnak az élén rohant előre Leiningen és elsőnek éri el a Zagyva hidat. A harc igen heves és nagy áldozatokkal jár. Hiszen minden házsört, minden kerítést, utca beszögellést külön - külön kell rohammal elfoglalni.

Minden kereszt-utca, minden terecske, nagyobb ház újabb és újabb támaszként szolgált az osztrákoknak, akik időnyerés céljából csak lépésről-lépésre engedték át a várost a magyaroknak. Az időnyerésre pedig szükségük volt, mert a Zagyva hidját a rémülten hátráló osztrák löszeres és poggyászos kocsik, vágásra szánt marhák csordája, felborult ágyuk és társzekerek tökéletesen eltorlaszolták, így a visszavonulás útját a katonák előtt teljesen elzárták. Ezért volt hát a lassú visszavonulás, ezért kellett a csapatoknak oly kitartással védekezniük; az osztrákok szabaddá akarták tenni a hidat, hogy minden vonatukat ép-ségben elvihessék, de ez nem sikerült nekik.

Leiningen már két ágyút elfoglalt s állandóan a sarkában volt a hátrálóknak, úgy hogy azok végül, utjok nem lévén, a vízbe ugrálva próbáltak menekülni. Több, mint félezer embert veszítettek az osztrákok, részben a harcban elesettekkel, részben vízbefűtakkal.

E leírhatatlan kavarodásnak s az osztrák dandár teljes megsemmisülésének csak az időközben megjelent Ottinger osztrák lovas dandára vetett véget.⁵⁶

Ottinger tábornok meg sem próbálta az ütközet sorát megfordítani, de ehhez úgy sem lett volna reménye.⁵⁷ Mindent megtett azonban Karger visszavonulásának elősegítésére- Ez sikerült neki, már csak azért is, mert

⁵⁶ Marczali Henrik i. m. 118.

⁵⁷ Alphons F. Danzer i. m. I. 263.

a városon keresztül nyomuló magyar sereg egyes részei között az összeköttetés a harc alatt többé-kevésbé megszakadt, a parancsnokok nem láthatták tisztán a helyzetet s így a siker teljes kiaknázását kis zavar okozásával meglehetősen akadályozni. Ezt Ott inger, megjelenésével el is érte.

A szolnoki ütközet napja ismét kemény próbája volt a magyar fegyvereknek, de a honvéd sereg becsülettel megállotta helyét és e napon új babérokat aratott.³⁰

Vajha néhány nappal hamarabb vívták volna ki e sikert, talán eldöntő hatást tehetett volna e részlet-eredmény a főszereg kápolnai harcára is.³¹

Damjanich az ütközet után nyilvánosan megdicsérte Leiningent hősie és eredményes magatartásáért.

A III. hadtest, melynek immár Damjanich volt a parancsnoka, Szolnokról újra visszatért Törökszentmiklóásra, hol több napig pihent.

Később dél felé fordult a hadtest. Az indulás előtt kapta Leiningen a valóban jól kiérdemelt III. osztályú érdemjelet, melyet, maga Damjanich tűzött a vitéz alezredes mellére.

Törökszentmiklósról újból Cibakházára vonult az egész hadtest, ahol Leiningen dandár parancsnok lett. Damjanich tábornok az egész honvéd sereg legjobb csapatait bizta a vitéz tisztre. A 3. és (vörössipkás) 9. zászlóalj, a 19. ezred (Schwarzenberg) zászlóalj, amelynek korábban úgyszólván Leiningen volt a vezére s végül a lengyel légió. Mindezekhez csatlakozott egy hat-fontos üteg.

Ha a szabadságharc történetét olvasgatjuk, minduntalan szemünkbe szökik a 3. és 9. honvéd zászlóalj említése. E zászlóalj legendás vitézsége, melyet hangoztatni felesleges, országszerte híres volt már akkor is és igen szerencsés volt Leiningen, hogy éppen a magyar honvéd sereg színe-javának lehetett parancsnoka. De miként Leiningen kiváló csapatokat kapott, épp oly lel-

30. J Úf[UC HCE'5 FUX]j fffub• _'U'Vi a U&)"

31) -'6">]"a "="&,"

kesedéssel üdvözölték és kitörő örömmel fogadták azok is a fiatal hőst, aki már nem egyszer fényesen bebizonyította, hogy méltó egy ilyen vitéz sereg élére.

De térjünk vissza az eseményekhez.

Vetter, a fővezér, tábornokaival tartott haditanácson elhatározta, hogy főerejével Tiszafüredre vonul s aztán átkelve a Tiszán, Gyöngyöst útbajtve, a hatvani úton Pest felé tör.

A honvéd sereg gyülekezése Tiszafürednél.

Cibakházáról hosszú menetelés után, Kunhegyesen és Tizaszöllösön át március 26-án Leiningen, dandáréval Poroszlóra ért. A nagy hóesés és azt követő olvadás rendkívül nehézzé tette útjokat s a hiányos és lerongyolódott ruházatú honvéd sereg igen sokat nélkülözött, fázott és szenvedett a menetek alatt.

Tiszafüredtől kezdve a Tisza gátján, feneketlen sárban bandukoltak, időnként megmegállva, bevárva a lemaradózó oszlop részeket, kiemelve egy-egy kátyúból a bedőlt ágyút, vagy társzekeret.

Leiningen hovádjai mégis énekelve rótták a kegyetlen utat, noha alig vonszolták magukat. Poroszló előtt már oly nagy volt a sár, hogy a lovak kidőltek, nem bírták tovább az igát az elcsigázott párák, ökröket kellett a faluból hozatni hogy kiemeljék a megrekedt ágyukat.

Élelmezésük sem volt rendszeres. Hol kaptak enni, hol nem, ilyenkor bizony hosszabb-rövidebb ideig koplaltak. Leiningen mégis azt tapasztalta, hogy derék katonái, ha csak legalább egy falat szalonnájuk volt, jó kedvvel és lelkesedéssel, zúgolódás nélkül teljesítették szolgálatukat s még csak el sem maradoztak a nagy meneteknél.⁶⁰

E fáradtságos menetek után, a Tiszán átkelve, egyesült a sereg Görgey seregével. A csapatok gyülekezése nyugodtan, a legcsekélyebb zavar nélkül sikerült, s így mintegy 50.000 főre tehető a négy hadtest létszáma, mely Tiszafüred köré sereglett.

Poroszlón, a falu szélén álló kis házikóban, ahol a szállása volt, találkozott Leiningen először Görgeyvel, ki őt felkereste.

⁶⁰ Marczali Henrik i. m. 136.

Itt ismerkedtek meg s e nap emlékezetes maradt reá nézve haláláig.

„Ekkor ismertem meg egy férfit, a szó igazi értelmében, kinek egész barátságomat, életemet szenteltem, ki forrón és hően viszonzta ragaszkodásomat,“ írta naplójában a későbbi magyar fővezérről.

* *

Mindjárt e helyen írom le Görgey véleményét Leiningenről.

A fővezér jóval később, Leiningen fiával, Leiningen-Westerburg Hermann gróffal beszélgetve, így nyilatkozott a vértanúról:

„Halálom esetén Leiningent tartottam a fővezérségre a legalkalmasabbnak.“

Ugyanezt mondták általában mások is róla, hiszen kiváló katona, tehetséges vezér volt, kitűnően képzett ember, olvasott és művelt; vitéz, hidegvérű, éleslátású, akit egész természete, magatartása és katonai sikerei — úgy szólván — kijelöltek erre a polcra.⁶¹

⁶¹ Brinckmeier i. m. II. 294.

Menet Jászberénybe

Az osztrák haderő ezidőben egy hadosztálllyal Balassagyarmatnál, eggyel Vácott, eggyel Gödöllőn s egy hadosztálllyal Tápióbecskén állott. J e l l a c h i c h Cegléden tanyázott hadaival, egyes kisebb csapatrészeit egészen Szolnokig tolvá előre. Ezek biztosították nyugalmát.

A folytonos átcsoportosítások, ide-oda menetelgetések a rossz utakon s rossz időben az osztrák csapatokat meglehetősen kifárasztották.

A balszárny hadosztály parancsnoka R a m b e r g altábornagy volt s Balassagyarmaton székel, biztosító részével Losoncán. E biztosító részeken március 24-én fergetegként ütött rajta Beniczky Lajos kicsiny serege s széjjelverte azokat⁶² Az osztrákok teljesen tévesen voltak tájékozva a magyar sereg erőelosztásáról s egyes csapatainak hollétéről,

J e l l a c h i c h értesülései, melyeket jó vő-menő kereskedőktől és földművesektől szerzett, a valóságtól igen messze álltak. Az osztrák haderő felderítése tehát csődöt mon-³²

'&' =>" ; "f[Ym =gj] zb. ' % (, ' fg' % (-IV `` fa fbnY\_ ' fg' VYbma z! gc\_ž c\_]fUrc\_ ' fg' YnY\_ ' a U[nUfznUU" 6i XUdYgř % , , " = " \_ " Hh , \* " c ! XU' fg' = " % (! (\* " 6Yb]VM\_m @U'cg' j c'h \_cfa zbnV]ntcg' \_ " b]ra fbnY a ]bhY[m ] \$\$ Ya VYfV `` z``cH" 5' % " \cbj fX' nzn'CE^ \zfca' gnznUXUž Y[m \i gnzf' gnU_Ugnž %) \$' bfdZY_Y ' [i Yf]'U' fg' & z[m' ffb' a zfV] g & !zb' ff_YnYh' 6Yb]VM_m F]a Ugnca VUHUž]h' h' XU' a Y[ž \c[m @cgcb! Wb' cgnlfz_c_ j UbbU_ g' a zgbUdž &(!fb' Xfi hzb' Zf' % CEU_cf' fUh' _ " h' h' 5' Vžgnzf]U_ fddYb' YVfXYH_ g']m' U' hza UXzg' h' Ygyb' _fgn' ! 'YhYb' `` HZ' hU' \_Yh' J YgnHYgf[ \_ \_ )' hgnž (' [mUc[cg' fg' '+ Xg]Xzg \UcH' )' hgnž %& ' [mUc[cg' fg' (, ' Xg]Xzg žc' m' `` Ygyh' Gc_ ' a z \Už ' CE _cVgž' gnYf' j c'hUngz_ a zbn!

F'fgn'YhYg' 'Yfžgzh' žgX. J U\ch' =a fY' gnYf_YgnHYfVYb' a Y['Y'Ybh β@cgcbW] DV b] !VYbž ' >YgnYb] 8UbCE' a Y['Y'Ybh β@cgcbW h' fYfY! HÍ' W _ " nYa fbnYVb" DYgř %) % " %&\$!&%" c' žgX' a f[' K]bX]gVW [f] m. K]bhYfZ'Xni [ ]b' l b[Ufb"K]Yb" @Ycdc'X'Gca a Yf' %) % ("&\$! "

dott s a magyar lakosság által terjesztett álhírekkel fokozódott a bizonytalanság, melyet ellenséges földön állva úgyis érzett.

Ezalatt a magyar sereg Vet tér tervei szerint Tiszafürednél gyülekezett. A sereg átkelése a Tiszán március 29-ig be volt fejezve. A hadtest parancsnoka, mint ismeretes, Szolnok óta Damjanich tábornok volt, egyik hadosztály parancsnoka Visocki lengyel ezredes s ennek egyik dandára élén Leiningen, másik dandárának élén Kiss Pál alezredes állott, kivel Leiningen mára bánsági harcok idején együtt harcolt.

Leiningen dandára, mióta Kiss Pál a III. hadtesthez bevonult, némi átalakuláson ment keresztül, ugyanis Kiss Pál a 9. honvéd zászlóaljat magának kérte vissza, hiszen az ő fiai voltak azok már a hadjárat kezdetén. Damjaniche kérelmet méltányosnak is találta,⁶³ de Leiningent bántotta, hogy épp legvitézebb zászlóaljától kell elválnia.

Április elseje óta Qörgy Artúr a fővezér, V éttér megbetegedve Szegedre utazott.

A 111. hadtest ekkor már Gyöngyösön időzött s az egész honvéd sereg olyan kis területen tömörült, hogy bármelyik pillanatban harc képes legyen.

Gyöngyösön kedves jelenet történt, melynek ünnepelje Leiningen volt. Leiningen az utcán haladt, vele szemben egy zászlóalj lépdelt. Közelebb érve látta, hogy a 10. zászlóalj közeledik feléje, melyben a bánsági harcok idején, mint századparancsnok szolgált.

A század, melyet Jarkovácnál diadalra vezetett, megállt s puskáit lábhoz vette. A harcedzett, viharvert katonák Leiningen köré sereglettek s egyszerű szavakkal meghatóban köszöntötték volt vitéz parancsnokukat.

*

**

A VII. hadtestnek egyik hadosztálya Horton át Hatvanig derített fel, sőt kisebb gyalogos és lovas részek

⁶³ Marczali Henrik i. m. 190.

Hatvant meg is szállták,⁸⁴ de Schlick osztrák tábornok hadteste elől visszahúzódtak.

Ezalatt Görgey fővezér Klapka javaslatára seregét megosztotta akként, hogy a VII. hadtest, melynek immár Gás pár ezredes volt a parancsnoka, a hatvani után nyomult előre az ellenséget lekötni, — míg a másik három hadtest Árokszállás-Jászberény-Nagykátán át menetelt.

Leiningennek április 2-án a hajnali órákban kapott parancsa szerint Árokszállásra kellett mennie. A menetet pontosan végrehajtva, már a déli órákban ott is voltak. Árokszálláson Leiningen Knézich ezredes dandárét találta.

Szokásához híven azonnal tájékozódni akart, ezért felment a helység templomának tornyába, ahonnan távcsövével az egész vidéket áttekinthette.

Hatvannál folyt már a harc, a VII. hadtest szemmel láthatólag erősen szorította Horton innen az osztrákokat, főleg azok balszárnyát.

Most egy dandár hihetetlen gyorsasággal tör előre Csányról,³³ ³⁴ ezt még láthatta Leiningen, de ekkor Damjanich hívatta s így ott kellett hagynia kilátó helyét.

Damjanich tábornok szóbeli parancsára azonnal elindult Hatvanba segíteni. Gyors menetben haladt egészen Hatvanig, de mire odaért, a harc már javunkra eldőlt.⁶⁸ Nem akadt dolga.

Másnap már Jászberényben vannak, ahová fásztó menet után este 9 óra felé érkeztek.

S minderről az osztrákoknak fogalmuk sincs!

Görgeyt Hatvannál sejtik, Klapkát és Guyont Rimaszombatnál és Losoncánál.

Selmecről, az ottani császári katonai állomásparancsnokság 15.000 emberből álló magyar sereget jelent, mely állítólag Rimaszombatnál volna s felhívja Windisch-

*('6">"]"a ""=(' "

)i ""c""=(, 'fgA UFMU]< Ybf_]""a ""% ("7]"`]W XUbXzf

** ; " f[Ym5 ftr f]"a ""=" c)"

grätz herceg figyelmét arra, hogy Nógrád és Gömör megyékben a népfelkelést nagy arányokban szervezik.⁶⁷

E híreket Beniczky oszlopának nyugtalanító harcai tették valószínűvé az osztrákok előtt, akik ott nagyobb erőket sejtettek.

Így Windischgrätz herceg mindenütt nagy magyar erőkről tudott, csak éppen Jászberényben nem, ahol a zöm valóban állt.⁶⁸

Ezt egyébként még április 4-én sem sejtí, pedig ekkor már Görgey fővezér Jászberényben van egész táborkarával, ahová Kossuth Lajos is megérkezett.

Április 4-én a VII. hadtest helyén volt, az I. és III. hadtest Nagykáta-Szentmártonkáta vonalában, a II. hadtest pedig Farnoson állt.

⁶⁷ A nógrádi nemzetőrség már 1848-ban megalakult. A megye március 24-én tartott közgyűlésében, a 680. pontban nemzetőrség felállítását határozta el. melynek létszámát akkor 1000 főben állapította meg.

„Egyenruhájukul javalltatik sötétszürke atilla, dolmány és nadrág, nemzeti színű öv. Fekete halálfejes lapított kalap, töltéstára nemzeti színű jellel, fegyvere pedig pisztoly és kard. Gyalogságra nézve hasonló ruha, fegyver: puska, szurony.“

A később 1200 főre emelkedett sereg kiállítása a megyének 80.000 váltó forintjában kerül. (Aug. 21. 1610. számú jegyzőkönyv, teljes hatalmú felelős választmány üléséből.) 1848 november 16-án a közgyűlés Lányi István hadfogadó biztos, Vitális Sámuel és Arndorffer vármegyei sebész érdemének tulajdonítja, hogy a megye a reá eső újoncokat kevés hiánnyal kiállította.

⁶⁸ B. J. i. m. 11. 51.

Tápióbicske, 1849. április 4.

Mialatt a magyar seregek a fent leirt módon elhelyezkedtek, Jellachich hadteste délelőtt 10 órakor két dandárával Tápióbicskén pihent.

Pihenésében érte e két dandárt a környező kisebb buckákról a magyar honvédek rajtaütése,

Klapka ugyanis, ki hadtestével 10 óra tájt érkezett a közeibe, földművesektől értesült a helyzetről, mire két dandárával gyorsan támadásra indult. Terve volt a bánt megakadályozni abban, hogy Windischgrätz herceg seregével egyesülhessen.⁶⁹

A két magyar dandár azonban túl gyorsan s a kellő óvatosság nélkül rohan át a hidon a faluba, ahol a meglepett osztrák dandárnak időközben észbekapott, felkészült két legjobb zászlóalja⁷⁰ szuronnyal rohanja meg őket, mire a magyarok soraiban fejetlenség és zavar támad, a parancsnokok nem találják fel magukat elég gyorsan a kellő intézkedések és parancsok kiadására, a legénység pedig a bizonytalanságot látva, fejét veszi és parancs nélkül hátrálni kezd. Az egyik honvéd dandár a közeli erdő felé, a másik a Tápió hidján át kezd menekülni s a rémület, mint az már ilyenkor elmaradhatatlan, a teljesen érintetlen csapatrészekre is áttérjed. így végül az egész hadtest megingott, rendetlenségbe jutott, majd megkezdte a visszavonulást.

Hiába Klapka erélye, ki hadtestét mentendő, huszárokkal támad a gyalogságra, életét is kockáztatja, hiába, a határőrök ezeket is hátrálásra kényszerítik.⁷¹

⁶⁹ Görgey Artúr i, m I. 308.

⁷⁰ Ogulini és ottocsácsi horvát határőrök.

⁷¹ B. J. i. m. II. 55.

A nagy zúr-zavarban Leiningen, dandárával a III. hadtest élén nyugodtan és teljes hidegvérrel menetelt Tápióbicske felé.

Rendetlen, zilált csoportok futnak el mellettük. Ágyúk nélkül a tüzéség. Az ágyúk ott maradtak. A tömeg rohan s vele szemben higgadtan és harcrakészen mennek előre Leiningen katonái. A fiatal hős büszkén lovagol dandára élén. Honvédjei eleinte csak gúnyolják a futókat, csípős megjegyzésekkel illetik őket, de mikor a menekülők bennük is félelmet akartak gerjeszteni, — majdnem széjjelszedték őket méltó haragjukban.

Leiningen dandára már harchoz fejlődött, midőn vágatva érkezett Kiss Pál alezredes s így kiáltott oda Leiningenhez: „ma még alattad áll ez a zászlóalj engedd meg hogy én vezessem!”

„Igen,“ válaszolt Leiningen, neheztelését abban a pillanatban feledve, „jer ma velem, vitánkat döntsük el a golyózáporban, vezessük együtt a dandárt!”

Kéz a kézbe szorult s a két régi, kipróbált bajtárs vizályt feledve, elszántan indult a harcba.⁷²

A két osztrák dandár ezalatt összeszedte magát, erőre kap, elfoglalja a Tápió hidját s a dombokat; foglyokat ejt és 10 ágyút zsákmányol.

A reájuk rohanó magyar huszárok ugyan nagy zavart csinálnak, de a császáriak teljes feltartóztatása még sem sikerülhetett nekik.

Jászberény és Nagykáta között fele útján járhatott Görgey fővezér, mikor Klapka visszavonulásának hírért hallja.

Előre nyargal kíséretével s mindent megpróbál, hogy Klapka hadtestét megállíthassa, de hiába.

Parancsot küld tehát Damjanichnak támadásra, amit az már mint tudjuk, előbb meg is indított Visocki hadosztályával.

Damjanich ágyúi bömbölnek s pár perc múlva tágul is az osztrák lovas tüzéség tüzelő állásából, melyet az elfoglalt hídnál rendezett be magának.

Görgey fővezér az előtte éppen elhaladó L e i n i n g e n - d a n d á r h o z fordul e szavakkal; „Fiúk, ma nektek kell megmenteni a magyar fegyver becsületét, ugye nem hátráltok?”⁷³

A dandár dörgő éljenzéssel felelt. És a fiúk meg is mentették a becsületet. A hőslékű Leiningennel élükön, rövid tűzharc után, mindent elsőprő rohamra indultak. Elöl a 3. és 9. zászlóalj, melyek azelőtt is mindég vetélkedtek egymással a vitézségben; utánuk a győri 19. ezred (Schwarzenberg) zászlóalja. A 3. zászlóaljat Földváry Károly őrnagy, a 9-két Kiss Pál alezredes vezeti.

A császáriak már a Tápió túlsó oldalára húzódtak, mikor Leiningen jelt ad a rohamra. A hős vezér nyomában a két zászlóalj szinte egyszerre ér a hídhöz, — de mégis, a 3-ik talán pár lépéssel előbbre van, a 9. zászlóalj harsányan tiltakozik megelőzése ellen s nemes versengéssel, elsőnek akarja a dicsőséget az áthaladásban.

Szerencsére, Földváry őrnagy feltalálja magát, elkapja a 9. zászlóalj lobogóját s elsőnek rohan át a hidon a legnagyobb golyózaporban, melyet a túlsó oldalról, biztos fedezékből, árkokban, töltés mögött, elhelyezkedett osztrákok zúdítanak rájuk. Utána száguld egyesült erővel a két zászlóalj, immár jó egyetértésben, megférve egymás szuronyai mellett.

A 3. zászlóalj a 9-diket, amaz pedig a 3-dikat éljenzi lelkesedve és félelmet nem ismerve veti rá magát a keményen védekező ellenségre.

A császári csapatok valóban hősiiesen védekeztek s állták a gyilkos harcot, lépésről-lépésre vonultak vissza a Visocki hadosztály immár beérkezett többi csapatával megerősödött magyar erők elöl, a Tápióbicskét övező magaslatokra.

Leiningen igen erős tűzben bevárta, míg a Cillich dandár is előre jutott, nehogy ugyanaz a baj érje, mint előbb Klapka hadtestét. Ezalatt zászlóaljai sokat szenvedtek az ellenség heves puskatüzében.

A vitéz parancsnok lóháton nyargalt ide s tova, dandárának részeinél, hogy a harcolókban a lelket tartsa.

A császáriak ellentámadásra indulnak, de Lein ingen a győri zászlóalj élére állva, — a közvetlen közelébe előre vágatott két ágyújának kartács tüzétől oltalmazva, és támogatva, — rohamra indul és elfoglalja végérvényesen a dombokat.

A roham pillanatában Kiss Pál is ott termett s együtt — egymással vetélkedve, — halált megvető bátorsággal vetik rá magukat a szívósan védekező ellenségre.

Megkezdődik a teljes visszavonulás, az ellenség — szokása szerint — felgyűjtja a falut s rendezetten, zömét biztosítva, Kóka felé vonult el.³⁵

E csata oroszlánrészét a III. hadtestnek Leiningen dandára aratta.^{36 37}

Valóban nagy diadal volt, de a híres pirossapkások is, olyan parancsnokkal élükön, mint Leiningen, Kiss Pál, Földváry, csak hívek maradtak önmagukhoz, midőn a győzelmet, — a már-már elvesztett csatát megnyerve, — kivívták.

Görgey fővezér megállapításai szerint: „a Visocki hadosztály (amelyik támadott) számra ugyan az I. hadtestnek harmadával sem ért fel; de állományában ott voltak a 3. és 9. honvéd zászlóaljok és egy zászlóalj a 19. (Schwarzenberg) sorgyalozezredből a *hőslelkű Leiningen-Westerburg Károly gróf vezénye alatt*; és ezen hadosztályunk legott megverte ugyanazt az ellenséget, mely csak az imént Klapka egész hadtestén ejtett vereséget.”⁷⁵

Későn este nyílt mezőn táborba szálltak a honvéd csapatok, csak Nagysándor József huszár dandára üldözte a visszavonulókat.

Mielőtt a derék honvédek jól megérdemelt pihenőjükre tértek volna, a 9. zászlóalj tiszti- és altiszti küldöttsége a 3. zászlóalj legénységéhez járult s kijelentet-

+(6">"]" a " = ") +

+) 6f]bV_a Y]Yf]" a " = " & -) "

* ; " f [Ym5 flr f]" a " = " " % \$ "

ték ünnepélyes formák között, hogy a 3. zászlóaljé a mai nap minden dicsősége.

A 3. zászlóalj, — máskor tüzesen vetélkedő a viadalban, — most, ennyi elismerést és önzetlenséget látva, ezen túl tenni és közfelkiáltással elhárítani igyekezett a dicsérő szavakat Végül is megesküdték, hogy bajban, vigságban, jóban-rosszban összetartanak s egymást el nem hagyják.

Íme! Ez volt Leiningen dandára!

Másnap a 9. zászlóalj átkerült Kiss Pál ezredes dandáréba, miután Leiningentől is érzékeny búcsút vett.

Görgey fővezér a csata színhelyén a dandárnokokat, törzstisztjeikkel maga elé rendelte s felolvasta a következő napiparancsot:

„A III. hadtest a mai napon kiérdemelte a haza hála-láját. Helyre hozott és győzelemmé változtatott, egy már elvesztett csatát és a legfényesebb módon megmentette a magyar fegyverek becsületét. Ez a fényes eredmény kiválóan négy férfiú érdeme: Kiss, Leiningen, Földvály, és Cilliché.

Midőn neveiket a hadsereg és a haza színe előtt nyilvánossá teszem, egyúttal kitüntetem őket a III. osztályú érdemjellel és a csatamezején kinevezem Kiss és Leiningen alezredeseket ezredesekké, Földvály és Cillich őrnagyokat pedig alezredesekké.⁷⁸

Leiningen itt már másodszor érdemelte ki a III. osztályú érdemjelet.

Másnap, április 5-én Tápióságon és Úrin át Tipiósápra meneteltek.

Az ellenség Isaszeg-Gödöllő vidékén állott.

Isaszeg, 1849. április 5.

Az osztrákok még most sem jöttek rá, hogy Tápióbicskénél a magyar főseregtől szenvedtek vereséget s mozdulataikat még mindég a korábbi megállapodásaik szerint végezték, — jóllehet Görgey fővezér számolt már azzal, hogy a Tápióbicskénél harcba vetett erők nagysága miatt az osztrák vezérkar e kérdés fölött gondolkozóba eshetik.

Szerencsére ez nem rögtön történt meg.

Csak 6-án kezdtek eszmélni, mikora haditervük szerint Isaszegre érkezett Jellachich-hadtest táborát délután a magyarok megtámadták.

Gödöllön is hallották a nagy ágyúdörgést, melyből könnyen megállapítható volt, hogy Isaszegen harc folyik.

A déli órákban kapta Windischgrätz herceg a jelentést, hogy Aszód felől ellenséges oszlop közeledik.

Ez volt a VII. magyar hadtest, melynek feladatául szabta Görgey az ellenség lekötését, míg a többivel az osztrákokat jobb oldalba támadja.

Ez a hadtest Baghon át Gödöllő felé haladt, amidőn osztrák vértésekre bukkant, — majd harcban keveredett a Schlick-hadtest részeivel.

De térjünk vissza Jellachichhoz, aki Isaszeghez érve, a falu melletti dombokon tábort ütött.

Isaszeg a Rákos patak mentén van, keletre tőle a nagy kiterjedésű Király erdő, nyugatra szőlőkkel, erdőcskékkel fedett dombok, amelyeken Jellachich csapatai pihentek. Biztosító részeik a Király-erdő keleti széléig voltak kitolva.

Alig hogy e biztosító részek helyeiket elfoglalták, ért az erdőhöz hadtestével Klapka Tápiósáp, Damjanich

pedig Kóka felől. Damjanich is, Klapka is visszavetették Jellachich biztosító csapatait s gyorsan utána nyomultak, de a bán Isaszegen lévő zászlóaljai Klapkát megállították, sőt vissza is szorították kissé az erdőbe.

Damjanich azonban a Király erdő északi részén kibontakozott hadtestével támadni készült, amikor Jellachich előretörését észreveszi s nehogy Klapka pillanatnyi hátrálásából baj legyen, hadtestének két zászlóalját azonnal Klapka támogatására rendeli.³⁸

Ekkor már a magyar sereg az egész Király-erdőből kibontakozott, Péceltől fel, végig honvéd csapatok nyomulnak előre. Damjanich tüzérsege erősen dolgozik.

A harcvonal ugyan közepetáján behajlott s Klapkát szorongatják, a Király-erdő mentén végig folyik a tűzharc, mintegy száz ágyú dörög s a támadás lassan megkezdődik. Délután három óra lehet, mikor Damjanich gyalogsága két harcvonalban megindul.

Középen Leiningen dandára halad, az első harcvonalban a 3. és 42. honvéd zászlóalj, második harcvonalban az 54. (hesseni) ezred 3. zászlóalja.

A magyar VII. hadtest, úgy látszik, nem tudta eléggé lekötni azt az osztrák erőt, amelynek elvonásával a magyar vezérlet számolt, mert most hirtelen feltűnt Gödöllő felől egy osztrák hadosztály s a vadaskerttől a szőlősdombokon át, kitűnő rejteket nyújtó terepen, gyorsan ott termett Jellachich segítségére.

Damjanichnak — ki elmulasztotta ezt a tereprészt felderíteni — vissza kellett húzódnia s így a Leiningendandár is újra visszament a Király-erdő szélére, ahonnan azonban többé egy tapodtat sem hátrált.

Az osztrákok az erdő kiszögellése ellen öt zászlóaljjal intéztek rohamokat, de ezek már 300 lépésre az erdőtől a honvédek gyilkos tüzében összeroppantak.

Az egyik zászlóaljnak még parancsnoka is elesett a magyar hadállások előtt.

† ; " f [Ym 5 fh f']" a " = " ' % " ? [gg' Dz' ' YnfYXyG' XUbXzfU' U' - " \cbj fX nzgn ŒU ^fgUh YdYf Yg] * \$" fK UguL YnfYX Y [nj_ nzgn ŒU 'U'

E védelemben derekasan kivette részét L e i n i n g e n dandára, hiszen e ponton állandóan megingathatatlanul állt a védelemben szorított honvéd sereg, míg délebbre, Klapka hadteste kezdett az erdőbe visszahúzódni, nem bírva ki a Pécel fölötti Várhegy keleti oldalán álló osztrák ütegek oldal- és kereszttüzét. A helyzet válságos, amikor Görgey megjelenik a csatatéren.

Négy óra lehet, a fővezér átveszi az egységes vezetést. A tartalék-hadtest már útban van s Görgey személyes megjelenése és buzdító szavai Klapka hadtestét is fellelkesítik, amely a beérkezett tartalék-hadtesttől támogatást kapva, az egész csatát eldöntő rohamot végrehajtja.

„Nekünk itt ma győzni kell, ha töltény nincs, szuronnal, előre!”⁸⁰ — kiáltja Görgey Klapka hadtestének s ezek valóban löszer nélkül, szuronnal verték ki az égő helyséből J e l l a c h i c h katonáit.

Itt tehát a harc véget ért, J e l l a c h i c h menekült Gödöllő felé, — de Damjanich hadteste és ebben Leiningen dandára még éjjel 11 órakor is küzdött a szemben álló, az általános visszavonulásról mit sem sejtő Lichtenstein herceg hadosztályával.

Leiningen egy ellenséges üteget is elfoglalt s az ágyukat megfordítva, azonnal felhasználta, még pedig úgy, hogy az osztrák kezelő legénységgel lövetett.⁸¹

Lichtenstein herceg hadosztálya csak éjjel után húzódott vissza és a fősereggel együtt Pest felé vonult.

Az isaszegi csatában a magyar sereg csapatai közül kivált a III. hadtest, melynek részei, — így Leiningen dandára is, — a legszebb babért érdemlik.⁸²

Másnap a győzelmes magyar csapatok Gödöllőn diszmenetben elvonultak Kossuth előtt. Midőn Leiningen dandára, élén a Földváry által vezetett zászlóaljjal elvonult, Kossuth kalapját leemelve kiáltá:

„Ilyen zászlóalj méltó arra, hogy kalapot emeljünk előtte!”

§ id. Görgey István i. m. II 107.

% Brinckmeier i. m. II. 294.

& u. o. II. 295.

E csatát, mely kétségtelenül a honvéd sereg legnehezebb harca volt, Leiningen is „eddig a legnagyobb-nak nevezte.”⁸³

**

Az isaszegi csata után Kossuth a fővárost szeretne volna mihamarább kézre keríteni, főleg Buda várát, de a katonai szempontok inkább a szorongatott Komárom vár felmentését követelték és így a haditanács is ekként döntött.⁸⁴

Ezidőben Komárom várának védelme igen rossz viszonyok között volt, úgy látszott, hogy a teljes feladás nincs messze. Ezért csak kis erővel üldözték a Pest felé húzódó Windischgrätz herceget s a főerővel Vácon át, Komárom felmentésére szándékozott a honvéd sereg megindulni.

Április 7-én ez meg is kezdődött.

⁸³ Marczali Henrik i. m. 233. Leiningen gróf jegyzeteiből.

⁸⁴ Görgey Artur i. m. II. 14.

Váci ütközet 1849. április 10.

Vácot Götz osztrák tábornok védte a Gombás patak mentén, Damjanichsal szemben, aki április 10-én déli irányból Szód felől, arcban támadott a zömmel, Klapka pedig hadtestének egyik dandárával megkerülte volna a várost a Naszál hegy aljában elterülő dombokon át s a verőcei úton kellett volna az ellenség visszavonulását lehetetlenné tennie.

Leiningen dandára a Duna mentén állt, a hadtest többi részei a dombokon, tőle jobbra.

Damjanich hiába várta a megkerülő dandár harcának megindulását, mert az az útban eltévedt.⁸⁵ Végre is belátva, hogy tovább nem várhat, a balszárny hadosztálynak — melyhez, mint tudjuk Leiningen dandára is tartozott, — elrendelte a roham megindítását.

Mivel a lengyel légió ezúttal nem felelt meg a várakozásoknak, mert a rohamot vonakodott megkezdeni, Leiningen dandára, mégpedig a 3 zászlóalj támadott, de a császári csapatok ellenállásán a roham megtört. Földvály alól, ki a zászlóaljat vezette, egymásután két lovát lőtték ki.

A magyar sereg azonban folytatja támadását. Röviddel később Leiningen dandára új rohamra indul a város déli részén levő hid ellen, a roham oszlopok egyenlő lépést tartva, megállás nélkül nyomulnak előre.“

A dandár, elől a 3. zászlóaljjal, szuronyt szegezve betör az ellenség soraiba s így az ütközet sorsa eldőlt.

Az osztrákok lépésről-lépésre vonultak vissza, de hiába, a magyar honvédek vitézségén minden szívósságuk megtört, engedniök kellett. ³⁹

⁸⁵ „>”]”a ”=”, ’ ”
”]X”; ” f[Ym=gj zb]”a ”=”%\$”

Az ütközet során G ö t z osztrák tábornok is elesett, akit másnap a magyarok temettek el Vácott, katonai dísszel.

A váci ütközet után, az abban mutatott valóban hő-sies, körültekintő és eredményes magatartásáért L e i n i n - g e n , D a m j a n i c h tábornok részletes jelentése alapján a II. osztályú katonai érdemjelet kapta.⁸⁷ E kitüntetést Budavár bevétele után, a várban tűzte mellére szeretett fővezére, G ö r g e y .

⁸⁷ Brinckmeier i. m. 11. 295. az adományozó okirat 1849. május 15-én kelt, Debrecenben. Kossuth Lajos irtajalá. Eredeti példánya a Leiningen-Westerburg család levéltárában.

Nagysalló, 1849. április 19.

Váctól a hadsereg tovább vonult s a III. hadtesttel, Leiningen dandára is április 14-én már Nagyoroszinál, majd Ipolyságon, 16-án Óbarson a Garam mellett volt, a többi hadtestek mind a közvetlen környéken⁸⁸ s április 19-én a Garamon való átkelés után, a sereg győzelmet aratott Nagysallónál az osztrák hadakon. Ez alkalommal a Visocki hadosztályt, melyhez Leiningen dandára is tartozott, Klapka hadtestének megerősítésére rendelték s a támadás délelőtt 10 órakor meg is indult.

A támadás pillanatában még Damjanich is megjelent az első vonalban s a Visocki hadosztály — ebben Leiningen vitéz honvédével — rövid puskatűz után szuronnyal rohanta meg a valóban hősiiesen védekező ellenséget s azt egy óras harc után viaszorította.

Az osztrákok egy dandárt küldenek az elveszített helység visszafoglalására, ámde a honvédek nehéz kézi harcban s irtózatoss kartácstűzben ezt a dandárt a faluból kiűzik, noha ágyú és lovasság nem állott rendelkezésükre.

Természetesen, ez meglehetősen heves utcai harcok árán volt csak elérhető, amely ide-oda hullámzó küzdelemben a vezetők állhatatos győzelmi akaratát végül teljes siker koronázta.

A vezérek személyesen rendezték a helység harcban összekeveredett csapataikat s az immár a falutól délnyugatra lévő magaslatokon védelmi állást foglalt ellenséget megtámadva, onnan is elkergették.

A harc még jóformán egész napon át zajlott. Lovasságunk üldözte a Nagymálas felé visszavonulókat, az osztrák lovasságot széjjelszórták s végül az ütközet a honvéd sereg győzelmével végződött.

⁸⁸ B. J. i. m. II. 85.

A legjobban kivált, legvitézebb csapatok között ismét ott találjuk Leiningen dandárának mindkét zászlóalját, a 3. honvéd és a 19. sorozat 3 zászlóalját is!⁸⁹

Április 22-én reggel Komárom a Duna bal partján felszabadult.

Az osztrák főszereg, melynek vezényletét az időközben állásától felmentett Windischgrätz herceg helyett Welden tábornok vette át, — nem maradhatott tovább tétlenül csatározgatva Pest környékén, hiszen a győztes magyar sereg esetleg a császár-várost is veszélyeztetheti s így 23-án elindult Budáról Bánhida-Nagyigmádon át Sopron felé. Utolsó csapatai 24-én hagyják el a fővárost, közvetlenül utána Aulich huszárai már be is vonultak oda.

Csak Buda vára tartja még magát, egy 12. (Vilmos) ezredbeli, egy 23. (Ceccopieri) egy varasd-kőrösi 6. határőrezredbeli és egy báni 1. határőrezredbeli zászlóaljjal, némi lovassággal és bőséges tüzérségi anyaggal.⁹⁰

A várparancsnoka a magyar földön született Hentzi Artúr tábornok volt.⁹¹

Jellachich Adony-Dunaföldváron át Eszékre mentelt.

⁸⁹ B. J. i. m. II. 94.

⁹⁰ Rammling: Der Feldzug in Ungarn und Siebenbürgen im Sommer des Jahres 1849. Pesth. Ländler und Heckenast 1850. 4.

⁹¹ Született Debrecenben, 1785. Október 26-án. Svájci származású.

Komárom felmentése.

Komáromot a Duna jobb partján is fel kellett menteni; ennek nehéz munkája ezután következett.

A magyar seregnek jelentéktelen hid anyagával, végre is csak a negyedik napon sikerült fenyőszálfákkal úszó aljazaton hidat verni, hogy a jobb parton is hozzá foghassanak a vár teljes felszabadításához.

Komáromot a magyar kormány még 1848. őszén köröskörül földművekkel erősítette meg. E sáncok közül az egyik a Monostor (Sandberg) nevű magaslaton volt, ahol áprilisban az osztrák ostrom útegek állottak,

A magaslat jóformán az egész vár felett uralkodó pont volt.⁹²

A Monostort kellett hát elsősorban a magyar seregnek megvívnia, hogy a tüzérség elkergetésével a fölényt megszerezhesse.

A felette fontos és nehéz feladatot Knézich tábornok hadosztálya végezte nagy sikerrel; — e csatában Leininin gén dandára tartalék volt, melynek nem jutott különös szerep s Így a csatát nem is tárgyalom, csak eredményét jegyzem ide: az osztrákok Moson felé visszavonultak, de a magyar sereg több okból nem üldözhetette őket erőteljesebben.

Komárom teljes felmentése után afelett kellett dönteni, hogy a magyar sereg Bécs felé vonuljon-e s igyekezzék elért eredményeit szakadatlan üldözéssel kiszélesíteni, vagy pedig az ország fővárosának jobbparti felét, Budát foglalja vissza.

A nagyvárad hadiszergyárai távolsága és a kormánynak a központba való visszatérhetése döntött: Buda ostroma s visszavívása lön elhatározva.

⁹² Görgey Artúr i, m. II. 34.

Mialatt a haditanács és Kossuth Lajos kormányzó elnök e határozatot hozták, az is szóba került, hogy Görgey legyen a hadügyminiszter és mivel Görgeyt a működő sereg nem nélkülözheti, helyettesként a hadügyek vitelére Damjanichot kell Debrecenbe küldeni⁹³ Ezt is elhatározták tehát, de sajnos, az utolsó napon Damjanich tábornok kocsijával feldőlve, bokáját törte és így hosszú időre harcképtelenné vált. Helyette Klapka tábornok lett Görgey miniszteri helyettese.

A két tábornok távozása miatt a vezetésben változások történtek,⁹⁴ így a III. hadtest parancsnoka Knézich tábornok, az ő utóda pedig a hadosztály parancsnokság élén Leiningen lett.

A honvéd sereg április 29-én megindult Duda felé, hogy a Pesten álló Aulich hadtesttel egyesülve a várat visszavívja.

Csupán Pöltenberg tábornok hadteste⁹⁵ üldözte az osztrákokat s nagyobb harcok nélkül május 1-én bevonult Győrbe.

⁹³ Id. Görgey István i. m. II. 218-219.

⁹⁴ A hadsereg fővezérével és a hadügyminiszterrel. N° 442. Napiparancs, komáromi főhadiszállás, április 30. 1849. (id. Görgey Istvánnál II. 244.)

⁹⁵ Ez volt korábban Görgey feldunai hadteste.

Buda várának visszavívása,

1849. május 4—21.

A főszereg gyalogmenetekben haladt a magyar főváros felé, L e i n i n g e n hadosztálya Tatán és Bajnán pihenve, május 3-án ért Hidegkútra s május 4-én, az egész hadsereg beérkezése után Budát teljesen körülrzárolták ⁹⁸

A mai Margit hid budai hídfője környékén a K m e t y hadosztály, onnan a Rózsadombon át, a Kis Sváb hegyig a K n é z i c h-hadtest, innen a Szent-Gellért hegyig a N a g y s á n d o r-hadtest, végül a hegy alatt a Lágymányosig az A u l i c h-hadtest alkotta a körülrzároló vonalat.

G ö r g e y fővezér tulajdonképpen tábori ágyukkal vont Buda alá. Ennek oka téves értesüléseiben rejlett, őt azzal áltatták, hogy A u l i c h-nak néhány bevonuló zászlóalja annyira megrettentí majd a védőket, hogy a vár érett gyümölcsként hull az ölükbe.⁹⁷

Azonban H e n t z i osztrák tábornok erősen számítva arra, hogy az osztrák főszereg nem fogja cserben hagyni, hanem mihamarább Buda felmentésére siet,⁹⁸ a magyar fővezér megadásra szólító levelére elutasító választ adott.

A tervek szerint tehát K m e t y hadosztálya azonnal megindította a támadást a vízművek ellen, hogy a védőket vízszolgáltatásuktól lehetőleg megfossza. Ez a rohamvállalkozás azonban nem sikerült s K m e t y hadosztálya érzékeny veszteségeket szenvedett.

Ekkor kényszerült G ö r g e y arra, hogy Komáromból nehéz ostromágyukat hozzon. Ez is csak nagy nehéz-

-* Görgey Artúr i. m. II. 69.

-+ u. o. II. 76.

-, Némegy József (Bayer ezredes álneve): Die Belagerung dér Festung Ofen in Jatiren 1686. und 1849. Pest. Gustav Emich 1853. 53. és 141. oldal.

ségek árán ment s így május 16-ig említésre méltó esemény nem történt. A védők csináltak ugyan több kitörést, de siker nélkül.

Május 16-án végre a megérkezett ostromágyuk megkezdték a bombázást s ennek volt is látszata, mert estére már hatalmas rések tátongtak a falakon s a királyi palota csakhamar lángokban állott.

Éjjel aztán tüntető rohamra indult az ostromló sereg, *Leiningen* hadosztályából a 3. és 9. zászlóaljok vettek részt e harcban. Sajnos ezek is épp úgy, mint az I. hadtestnek ostrom csapatai is, különösebb siker nélkül.⁹⁹

A vitézség ezúttal hiábavaló volt, mert akik hosszú létráikkal felkapaszkodhattak a résekig, szuronyok hegyével találták magukat szemben, — az osztrák védők vitézül verték vissza a nem kevésbé hősiés támadókat,

Leiningen zászlóaljai a IV. számú körbástyát támadták, amely a mai Hadimuzeum Vérmező felőli sarka előtt ma is áll.

Görgey fővezér intézkedései szerint május 18-án újból tüntető támadásokat intéztek a vár ellen, aminek főcélja az volt, hogy a védők pihenését és nyugalmaét lehetetlenné tegyék, másrészt, hogy az éj alatt részjavító munkálatokra se' idejük, se' alkalmuk ne lehessen.

Ezek az áltámadások éjjente megismétlődtek és minden alkalommal hajnali 2 óráig tartottak, úgy, hogy az osztrákok megszokták és már-már azt vélték, hogy ez az időpont a honvéd sereg vállalkozásainak mindig végét veti s azontúl nem kell tartaniok a veszélytől.¹⁰⁰

Így volt május 21-én is, hajnali 2 órakor a tüntető támadás zaja elült, a riasztó csapatok visszavonultak s ezalatt nesztelenül indultak eldöntő támadásra a valódi rohamoszlopok.

Már egészen kivirradt, amidőn az eredmény nyilvánvaló lett; egyfelől *Nagyándor Józsefi*, hadtestének csapatai jutottak fel — kétségtelenül legnehezebb munkát végezve — a fehérvári körbástya mellett tört résen a vár-

⁹⁹ B. J. i. m. II. 119.

¹⁰⁰ *Görgey Artúr* i. m. II. 87.

ba, míg a Bécsikapunál a III. hadtest csapatai szorították vissza a még dühösen védekező császáriakat. .

Leiningen a magyar sereg legkiválóbb csapataival, a 3. 42. és a most már 109. (Schwarzenberg) zászlóaljakkal létrákon tört be a várba. A védőrség korábban keményen tartotta magát és Leiningen csapatainak nagy veszteségei voltak. Leiningen elhatározza, hogy új csapatokkal váltja fel az első vonalban állókat, — de mielőtt ezt megtehetné, kapja Nagysándor értesítését, hogy neki már sikerült feljutni a várba s így annak elfoglalása már biztos.

Erre Leiningen azonnal parancsot ad a támadás folytatására. A falakhoz létrákat támasztanak s *elsőnek Leiningen ér föl*. Közvetlenül mögötte két segédtszjtje: Eszterházy István gróf, kapitány és Návay 3. zászlóaljbeli hadnagy.

A várba érve, a honvédek az ellenállást végleg letörik.

Véres kézharc után az ellenség csapatai részenként tették le a fegyvert.

Ezalatt az I. hadtestnek a várbajutott részei ellen maga Hentzi tábornok, kivont karddal kezében vezet két századot ellentámadásra, hogy a berohanókat visszavesse. Ámde minden hiába, Hentzi tábornok halálos golyót kap.¹⁰¹

Az osztrákok utolsókig védekeznek, de a vár elveszett számukra, A magyar győzelem teljes, reggel 7 óra-kor elül a csatazaj, elhallgatnak az ágyuk és fegyverek: az ostrom be van fejezve⁴⁰

Buda bevétele után tűzte fel Görgey tábornok a már előbb megérdemelt II. osztályú érdemjelet Leiningen mellére „függetlenségi harcunk nehéz ideje alatt számos csatában tanúsított vezéri ügyes tapintata, rettenthetetlen személyes vitézsége és általában azon lényeges szolgálatai elismerése jeléül, melyeket a független, szabad magyar hazának tett.”⁴¹

¹⁰¹ 6" >] " a " = "%&\$!%& " "

⁴⁰ β " n " b m í % (- " a z í g & " "%&" gnza "

A kitüntetést még a váci ütközetben érdemelte ki Leiningen. Kossuth Lajos kormányzó elnök a következőket írta levelében ez alkalommal Leiningen ezredesnek Debrecenből: *.. különös meglepésemre szolgálta Damjanich tábornok, hadtestparancsnok hadi jelentéséből tudomásul venni, hogy ezredes ur több alkalommal, de különösen f. é. április 10-én, Vác elfoglalásánál ritka bravúros magatartásával különösen kitüntette magát*

*Midőn Önnek a haza köszönetét tolmácsolom, küldöm ezért egyidejűleg az Ön értékes szolgálatainak elismeréséül, emlékeztetőként, a vitéz hadsereg számára alapított II-osztályú katonai érdemjelet.*¹⁰⁴

*

**

Az ország diadalmámban úszik, Görgey! és honvédejét istenítik; mindenhol jó hírek: Bem megtisztította Erdélyt, Arad kapitulált, minden felé győzelem, győzelem!

Pedig a jövő sötét fellegekkel közeledett a magyar nemzet felé.

Buda ostroma után legsürgősebben átszervezik a sereget, létszámát kiegészítik, toborzások folynak szerte az országban. Új zászlóaljkat, lovas századokat és tüzérséget állítanak fel s gyorsan begyakorolva küldik a sereghez.

Lázasan folyik a fegyvergyártás, minden lő-fegyvert összeszednek, még a lakosságtól is, hogy kellőképpen felkészülhessenek az „utolsó nagy próbára,“ hisz’ „jön az orosz“ zengi a költő s vele az ország.

Kossuth Lajos szent háborút hirdet kiáltványában az ország határain betörni készülő orosz ellen.

Amazok junius közepe táján tűnnek fel először Észak-Magyarországon, Árva megyében.¹⁰⁵

¹⁰⁴ Az eredeti levél Leiningen-Westerburg Kari Emich gróf családi levéltárában.

¹⁰⁵ Görgey Artúr i. m. II. 142. Erdélyben már január 31-én átlépték a magyar határt s február 1-én bevonultak Brassóba Lüders orosz gyalogsági tábornok hadtestének kisebb részei. Lásd: Gyalóky Jenő: Az első orosz megszállás és Erdély felszabadítása A. M. T. A. kiadása. 1931. 39. oldal.

A magyar főszereg Görgey vezérlete alatt Rózsahegynél a Végtől a Garamig, ettől a Nyitra folyón s a Vág alsó folyásán, annak torkolatáig, — innen felfelé a Dunán, annak ága mentén Aszódig, majd Győrnek a nagy Dunán s Rábán Marczaltóig állt.¹⁰⁶

Északon Visocki, délen Vetter, Erdélyben Bem vezényelt.

Az osztrákoknál Weldenet Haynaúbáró táborszernagy váltotta fel a főparancsnokságban.

Az osztrák sereg a Vág mögé vonult vissza s mindössze azt akarta elérni, hogy a magyar támadásokat mindaddig feltartóztassa, míg az időközben elhatározott orosz beavatkozás megkezdődik.

A Vág mögött elhelyezkedett sereghez még Welden táborszernagy erősítéseket vont be Olaszországból, így alaposan megtépázott hadai lassan rendbejöttek.¹⁰⁷

Tartalékai Pozsonynál álltak, ezek között egy 16.000 emberből álló orosz hadosztály is.¹⁰⁸

¹⁰⁶ Görgey Artúr i. m. II. 143.

¹⁰⁷ B. J. i. m. III. 21.

¹⁰⁸ Paniutin tábornok vezetése alatt.

Peredicsata június 16. Peredi második csata 20—21-én.

A magyar sereg Komárom körüli új hadállásait június közepe táján érte els Leiningen hadosztálya a Vág vonalt őrizte Tardoskeddnél, míg a hadtest többi része az I. hadtest zömével együtt Érsekujvártt gyűlt össze.¹⁰⁹

Görgey Artúr fővezér június 16-án indítja meg az érsekujvári Dunaágon át a támadást, de a túlerővel szemben visszavonult.

A Zsigárd mellett vívott ütközet hasonlóan balul dőlt el.

Alii. hadtest egyik vezérkari tisztje, B r e s s l e r n százados Tardoskeddről Bayer ezredeshez intézett magán levelében így irt:

*... nagyon örülök, hogy oly kitűnő hadtestben szolgálhatok, melynek egy Leiningen, egy Cillich a hadosztály nokai. Régi baj társak és jeles katonák... Leiningen áthajózott s az ütközetet közelből nézte, ő sokat végezhetett volna, ha keze nincs kötve.*¹¹⁰

Június 20-án Görgey fővezér új támadást kezd; már hajnalban megindul a harc. Asbóth ezredes Pered mellett az osztrákokat visszaszorítja. Közben Görgey fővezér Leiningent nevezte ki a III. hadtest parancsnokává s helyére hadosztálynokká Földváry Károly alezredest.¹¹¹

A peredi csata második napján, június 21-én máraz oroszok is beleavatkoznak a harcba s itt állt először szemben a honvéd sereg a cár katonáival.¹¹²

¹⁰⁹ Görgey Artúr i. m. 11. 143.

¹¹⁰ id. Görgey István i. m. 11. 525.

¹¹¹ Görgey Artúr i. m. 11. 167. „Knézich tábornok úr a hadügy-minisztériumba oszlatik be Budán; a 111. hadtestet haladéktalanul adja át Leiningennek.”

¹¹² t. i. a szűkebb értelemben vett Magyarországon, mert Erdélyben már március 11-én, a Nagyszebennél vívott ütközetben szemben állt Skariatín orosz ezredes serege Bimmel, aki győzelmet aratott. Lásd: Gyalóky Jenő i. m. 73—86. lásd még: B. J. i. m. 111. 68

A P a n i u t i n orosz hadosztály tüzérsége hatalmas tüzet zúdít a II. és III. hadtestekre, mire előbbinek bal szárnya visszamegy, de a III. hadtest, melyet Leiningen vezényelt, rendíthetetlenül állt helyén és tartotta Peredet. A bal szárny veszedelmét a fővezér lovas támadással akarja kivédeni, ezért Pikéthy ezredet 12 huszár századdal rohamra küldi. A kézitusa igen heves, a veszteségeket az oldalról tüzelő orosz üteg is fokozza, mire a huszárok kénytelenek Pered mögé visszavonulni.

Ilyen körülmények között Görgey Leiningennek is parancsot küld a hátrálásra, aki hadtestével viaskodva, lassan húzódott vissza Peredre.

Görgey a II. hadtestet kitarításra akarja birni s oda vágat, de mire a helyszínre ér, ott már nincs senki. Kénytelen tehát Leiningennek Pered teljes kiürítésére parancsot adni. Leiningen éppen akkor kapta a parancsot, mikor honvédjei egy ellenséges szuronytámadást visszavertek.

De a parancsnak mégis engedve, *„Leiningen csatázva kezdte meg a visszavonulást; ennek egész tartama alatt seregében példás rendet tartott...“* Írja Görgey fővezér emlékezéseiben, legteljesebb elismeréssel Leiningen magatartása felett.¹¹³

Ugyanekkor új támadást intéz Rakovszky őrnagy és Kempelen százados¹¹⁴ Királyrév ellen, hogy ezzel Pered visszafoglalása, illetve megtartása újra lehetővé váljék; — Görgey már parancsot is küldött Leiningennek Pered újbóli megrohanására, de keresztezi e parancsot egy jelentése amannak, amelyben hírét adja, hogy az ellenség jobb szárnyát túlszárnyalva előnyomul, aminek immár nem képes ellenállani.⁴²

A visszavonulás tehát megkezdődött s kisebb részlet harcok között, rendben folyt le. Az egyesült osztrák-orosz sereg minden erejét összeszedte s éppen Leiningen

¹¹³ Görgey Artur i. m. 11. 177.

¹¹⁴ A fővezér segédtisztje, százados a Vilmos huszároknál,

Görgey „rettenthetetlenül vitéz férfiú“-nak nevezi, i. m 1. 170. és 172.

¹¹⁵ B.). i. m. 111. 71.

hadtestét támadta, ámde ő erőteljesen védekezett s visszacsapásokkal lehetetlenné tette Farkasdon túl az üldözést.

Az osztrákok vezérkari főnöke, Ramm ing alezredes emlékezéseiben e napról többek között ezt írja:... „*A magyarok vesztesége a 20 és 21-én vívott makacs harcok alatt, melyekben vitézül és állhatatosan küzdöttek, — igen jelentékeny volt.*“¹¹⁶ Ez az ellenség véleménye; tudjuk, hogy e vélemény főként Leiningennek szól, ki a nap legnehezebbjét végezte.

A peredi csatának nagy tanulsága volt Görgey fővezérre nézve az a felfedezés, hogy „Leiningen grófban egy új hadvezéri tehetséget lelt. Ez az oroszlánszívű hős hadtest élére való erős taktikus és vezető volt, Damjanichnak méltó utóda.“¹¹⁷

E csata után Leiningen tábornok lett.¹¹⁸

*

* *

A III. hadtest 27-én Érsekujvárt, 28-án már Komáromban volt.

E napon Pöltenberg Győrnél csatát veszít.

Mialatt a Vág mellett az elbeszél peredi csatát vívták, a határon át megkezdődött az orosz főszereg beözönlése.

A magyarok terve volt: Szeged mellé levonulva s ott összetömörülve védekezni; ennek végrehajtása azonban nagy nehézségekbe ütközött, hiszen a Győr felől előnyomult ellenséges erők már közelebb voltak a fővároshoz, mint Görgey serege, amely még Komárom előtt állt. Számolni kellett azzal is, hogy az orosz főszereg sem fogja tétlenül nézni ezt a levonulást.¹¹⁹

¹¹⁶ Ramming i. m. 67.

¹¹⁷ id. Görgey István i. m. II. 562.

¹¹⁸ 1849. június 26-án. „Közlönyében megjelent 1849. VII. 20-án, 154. szám,

¹¹⁹ B. J. i. m. 111. 87-88.

Az elmondott terv végrehajtásához Görgey még hozzá sem foghatott, mikor Haynau tábornagy július 2-án általános támadást rendelt. A támadás megindult. Haynau ezt egyrészt a magyar haderőre mérendő döntő csapásnak szánta, másrészt a magyarok esetleges visszavonulását akarta lehetetlenné tenni.

A magyar főserég Komárom erődítményeit szállta meg, Leiningen hadteste a bal szárnyon, a Duna hídfőtől délre emelkedő dombok során épített 8.-10. számú sáncokban Ószőny község szélén helyezkedett el.

Sajnos, a nap rosszul kezdődött, mert a hadtest lovasságának rohamát az ellenség visszaverte, sőt a vörössipkások lovas ütege is odaveszett, noha az ellenség nagyobb számu lovassága is visszahúzódni kényszerült, nem állhatván a magyar tüzekek irtózatos fűzét.¹²⁰ Ezt látva, a hadtest lovassága ismét támadott, de újból visszaverték. Ezalatt az ellenség gyalogsága előrenyomult Ószőny felé s azt, az előretolt gyenge magyar csapatoktól el is hódította.

E helység elvesztése igen nagy veszélyt rejtett magában és ezért Görgey, bár újabb erőket e művelethez nem adhatott, elrendelte, hogy Leiningen a III. hadtesttel minden áron foglalja vissza a fontos pontot.¹²¹

Mialatt a harc vonal másik részén, Ácsnál Görgey fővezér megsebesül, Leiningen Ószőny ellen indul rohamra. jól földve, észrevétlen jut el a kertek alá s különösen nehéz részletharcokban hatol előre a falu közepéig, de innen a2 időközben újabb erősítéseket kapott osztrákok visszaverték. Leiningen tartalékait előre ren-

¹²⁰ Görgey Artúr i. m. 11. 215.

¹²¹ id. Görgey István i. m. 111. 24.

deli, maga áll az oszlop élére, új rohamot indít, miközben tüzérsége is előre jön.

A gyilkos ágyú tüzével aztán megtöri az ellenség erejét s beront az osztrákok soraiba.¹²²

Leiningen tehát a fővezér parancsára a lehetetlent is valóra váltja, mikor a sokszorosán nagyszámú ellenséggel szemben, a falut megrohanja és kiveri onnan az osztrákokat.

„Őszöny elfoglalásáért folytatott sorozatos küzdelem volt a legszebb és legforróbb harc az egész hadjárat alatt.”¹²³

Ezzel a nap eseményei lezárulnak, mert az osztrákok nem erőszakolták újból a korábban már elfoglalt s visszavivott hadállásaik megszerzését, hanem Mócsa felé visszamentek.

*

Mialatt a magyar sereg Komárom előtt legendás vi tézséggel vívta csatáját, a magyar kormány Görgey fővezért felmentette és helyébe Mészáros Lázár tábornokot nevezte ki. Görgey súlyos seblázban fekszik, de a sereg nem akar lemondani szeretett fővezéréről.

Az egybegyűlt vezérek aztán Klapkát és Nagysándor tábornokot a kormányhoz küldik,⁴³ hogy közóhajukat tolmácsolják, — a fősereg vezényletét pedig egyelőre Leiningen vette át.

A tábornokok sikerrel tértek vissza a fővárosból s a hadi tanács előbb július 9-re, majd 12-re határozta el az osztrákok elleni újabb támadást.

¹²² B. J. i. m. ill. 94.

¹²³ Ramming i. m. 116. az osztrák vezérkari főnök véleménye, majdnem szóról-szóra idézve.

¹²⁴ Aiphons F. Danzer 1 m. ill. 111.

Komáromi második csata, július 11-én

A haditerv szerint július 11-én regget 8 órakor Leiningen hadtestével a sereg harcvonálának közepén kezdett volna előnyomulni, balra az I. hadtesttel, jobbra Pikéthytábornok lovas csoportjával összeköttetésben. Feladata volt Csém pusztát elfoglalni,¹²⁵ majd Nagyigmándot az ellenségtől megtisztítva, azon túl állást foglalni. Biztosítania kellett Bábolna, Csanak és Csép felé.

Reggel azonban igen nagy köd volt, emiatt a támadó oszlopok csak 9 órakor indulhattak el, így a tulajdonképeni harc 11 óra felé kezdődött.

A Pikéthytábornok lovas hadosztály csak ágyúzással zavarta az ellenséget, Leiningen azonban a magas vetés között, teljesen rejtetten nyomult előre és váratlanul támadott az osztrákokra, kik Csém előtt foglaltak állást. A támadás pillanatában rövid, de hatalmas ágyútüzzel árasztotta el az osztrák hadállásokat s azonnal meglepően támadott. Az osztrákok még észbe sem kaptak, mikor Leiningen honvédjei már egetverő csatakiáltással rohantak rájuk. E heves roham elől az osztrákok visszafutottak Csém felé.¹²⁶

Ha Leiningen hadtestétől jobbra és balra lévők ezt a riadalmat keltő támadást és az osztrákok visszavonulását kellőképp kihasználva, csatlakoztak volna az előretörő III. hadtesthez, a csata sorsa javunkra dőlt volna.¹²⁷

Ámde Leiningen egyedül maradt hadtestével, a csatlakozó szárnyakon senki sem követte, így a hadtest támadó ereje csakhamar elgyengült s nem sokkal később a rendezkedett osztrák csapatok már új ellentámadásra indulnak Csém felé.

¹²⁵ Ramming i. m. 139.

¹²⁶ u. o. 142.

¹²⁷ id. Görgey István i. m. III. 126—130.

Leiningen ekkor legelől lévő zászlóaljának élére állva, személyesen vezeti azt, neki az ellenségnek. Amaz először megdőbben e vakmerő fellépésre, de aztán sokkalta erősebb tüzérével olyan tűzzel árasztja el a magányosan küzdő III. hadtestet, melyben az már nem juthat tovább, sőt, csakhamar hátrálni kénytelen, hogy az oldalaiban előre jutott Pa ni útin orosz hadosztály túlszárnyalásának veszélyét kikerülhesse.

Tehát minden erőfeszítése hiábavaló volt! így e csatában Leiningen, mindkét oldalon magára hagyatva, kétszer vette be rohammal Csémet, először déli 12 órakor, másodízben délután fél 3-kor. Még harmadszor is neki vezette hadtestét, de mert, mint említettem, kétfelől is túlszárnyalták, parancsot kapott a visszavonulásra, nehogy még több kárt szenvedjen.¹²⁸

Ilyen körülmények között délután a magyar sereg visszahúzódott az erődítmények vonala mögé, az osztrákok pedig szintén visszamentek eredeti hadállásaikba, csupán biztosítást küldve a vár felé.¹²⁹

¹²⁸ Rüstow W.: Geschichte des ungarischen Insurrectionskrieges. Zürich. Fridr. Schultheiss. 1860. 11. 172—174.

¹²⁹ Hamming i. m. 149.

Az oroszok beözönlése

Amíg Komárom körül a leírt események folytak, az orosz főerő 180.000 emberrel, lassan, de ellenállhatatlanul tódult, özönlött Magyarországra.

Paskievits herceg és tábornagy egyik hadteste Alsókubinon át, a bányavárosok felé tartott, ahonnan a Dunához akart jutni, a főerőnek Eperjes-Kassa-Miskolcon át kellett előretörnie, míg Lüders gyalogsági tábornok 29.000 emberből álló hadtestével Erdélyt árasztá el.

Június 19-én Paskievits herceg már Bártfán van,¹³⁰ a várost műszakilag megerősítetteti és igen lassan, szinte feleslegesen nagy elővigyázattal és óvatossággal nyomul előre dél felé.

Úgy látszik tiszteletreméltó híre volt a magyar fegyvereknek.

Duklától Kassáig nyolc napig menetel, Miskolcot pedig csak június 30-án éri el.

Az orosz hadsereget erősen megviselte az igen nagy arányokat öltő kolera járvány, mely ezrével szedte áldozatait a puskaport még nem is szagolt seregben.¹³¹

Az oroszok zöme július 6-án indult el Miskolcra, 11-én van Gyöngyösön az elővéd, hová 12-én a varsói herceg is bevonul.

Az oroszok általában emberségesen bántak a lakossággal; nem szólva arról, hogy minden eleséget elfogyasztottak utjukban, nem igen követtek el erőszakoskodásokat. Parancsnokaik védelmezték a lakosságot, az esetleges túlkapasztól.

Az is igaz, hogy a magyar lakosság a nehéz időkhöz illő nyugalommal és önmegadással viselte az ellenség já-

%% B. J. i. m. III. 111.

%% U. o. III. 116.

rás különböző kellemetlenségeit és jóformán sehol sem adott alkalmat arra, hogy az ellenséget maga ellen ingerelje.

Ezt az emberséges bánásmódot az oroszok, a magyar sereg teljes megadása, a világosi fegyverletétel után is megtartották és sok magyar katonának enyhítették szomorú sorsát.

Egyedül Losoncon történt az oroszok részéről komoly erőszakoskodás, ahol három orosz tisztet és négy közkatonát a magyar felkelők megöltek, miért is bosszúból a néhány nappal később dandáréval odaérkező G r a b b e orosz tábornok, a szerencsétlen várost porig égette és kifosztatta¹³²

Most pedig lássuk, hogy mi történik Komáromban a magyar sereggel.

¹³² Vahot Imre szerkesztésében megjelenő Losonci phónix lapjain, Jeszenői Danó tollából: Losonc története. I. 23.

A kormány döntése folytán a főserég július 13-án Komáromot elhagyta és Bátorkeszín, Garamkövesden át Szobra menetet. A menetet a hadtestek lépcsőzve tették, Szobtól Leiningen hadteste és a VII hadtest a Mária-Nosztrán át haladó hegyi úton mentek.

A Görgey Ármin¹³³ őrnagy által vezetett előcsapatok július 15-én értek Vác alá, ahol Bebutoff herceg orosz lovasságára bukkantak, de ezt könnyű szerrel elkergették.¹³⁴

A visszavonult orosz erők azonban déltájban tetemesen megerősödve, újból Vác felé közeledtek. Elcsapatainkat Görgey Ármin előbbre akarja vinni, kedvezőbb felállításba, de közben az oroszok már támadnak, kozákjai sűrű, rendetlen rajokban száguldanak előre, mögöttük a gyalogság tömegekben özönlik, úgyhogy Görgey Árminnak rövidesen visszavonulásra kellene gondolnia, amikor a legválságosabb pillanatban Nagysándor tábornok hadteste beérkezve, harcba lép s az egyensúlyt helyreállítja. Leiningen még útban van Vác felé, hírnökei már értesítették az ütközet kezdetéről, siettetni a menetet, ő nem téved el, nem késik, hanem éppen idejében ér oda, hogy délután három óra¹³⁵ tájban, a várost megkerülve beleavatkozassék a harcba. Gyorsan túlhalad erőink vonalán, úgy állítja fel ütegeit, hogy azok teljesen oldalba tüzelik az oroszokat. Az oroszok nem bírják a tüzet, visszavonulnak Sződ felé és már csak ágyúzás folyik.¹³⁶

Másnap, 16-án Görgey fővezér tájékozik meg tudva hogy Sződnél és Hartyánnál az orosz főerő áll vele szemben, elhatározza, hogy Balassagyarmaton és Lo-

¹³³ Görgey Artúr bátyja.

¹³⁴ Görgey Artúr i. m. II. 257. és id. Görgey István i. m. 111. 154.

¹³⁵ B. J. i. m. 111. 186.

* Görgey Artúr i. m. II. 259.

soncon át, Miskolcot érintve Tokaj felé kerülő úton vonul vissza és így kísérli meg a délen leendő egyesülést.

Görgey mindezeket a váci (később 164. számú) vasúti őrházban tartott haditanácsban megvitatta s ott sors-húzás által döntötték el, hogy melyikük hadteste biztossítsa a többi visszavonulását. A sors Leiningent jelölte ki erre a feladatra s ugyancsak jót választott, mert a feladat rendkívül nehéz volt és felelősséggel járt.

Az esti alkonyat beálltával elindult a sereg zöme és a hosszú útban hozzájuk csatlakozott s felszaporodott menekülők kocsijainak százai. Ezek sajnos, olyan torlódásokat okoztak, hogy a csapatok elvonulását tették kétségessé. E fegyelmeden kocsi tábor óriási veszedelmet jelentett a seregre nézve, mert állandóan behajtottak a vonuló oszlopokba, s ezzel az éj sötétjében az összeköttetéseket az egyes csapatkötelékek között állandóan megszakították, így aztán nem lehet csodálkozni rajta, ha a tervezett és előre kiszámított visszavonulás sokkalta lassabban ment, s reggelre kelve június 17-én még csak egy hadtest hagyhatta el Vácot, elérve Szendehelyt és Katalin pusztát, a sereg nagyobbik részepedig még mindég Vácon torlódott.¹³⁷

Az oroszok viszont észrevették, hogy a magyarok kezdenek visszavonulni, mire lovasságukkal támadni indultak. Hajnali 4 óraker mintegy 400 kozák rajtaütött a magyar előőrsökön s aztán két lovasezred követte őket, hozzá tapadva a már-már visszavonulni készülő Leiningen-hadtest hátsó részeihez s állandóan üldözve azokat.¹³⁸

Leiningen erre visszafordítja hadtestét s újra a városba hatol.

Ami ezután következett, toll leírni alig tudhatja!

Leiningen künn a dombokon harcol, Görgey Ármín benn a városban, a zeg-zugos utcák útvesztőjében, kergeti az oroszokat. Puskaropogás, ágyúdörgés, diadalkiáltás és a haldoklók jajveszékelése, trombitaharsozás és dobszó elegyesen pokoli zsvajjá emelkedik s az ellenség hátrál.¹³⁹

%+ Nógrád megye monográfiája 532.

%. Ramming i. m. 193.

³³⁹ id. Görgey István i. m. 111. 172.

Leiningen csapatai visszafoglalják a Görgey Ármintól elvett ágyukat is és az orosz dsidásokat visszavonulásra kényszerítik.

Leiningen mindenütt elől!

Már a város déli szélén halad, üldözve az ellenséget, honvédjei a házak közül a nyílt mezőre érnek s nemsokára a III. hadtest Leiningennel élén a sződi szőlőknél áll, míg egy másik csoport a dukai határig nyomul előre.

Lejjebb azonban már szorítják a magyarokat R ü d i ger orosz lovassági tábornok csapatai.¹⁴⁰

Ettől kezdve a harc bámulatra méltóvá emelkedik. Lépésről-lépésre húzódnak vissza Leiningen hadtestének részei, állandó apró kis részletharcok árán engedve át minden kis terep részt az oroszoknak. Az egész küzdelem alatt a fővezér is a közelben volt s a hidon való áthaladást maga rendezte, bár alig bírt lován megmaradni, mivel nagy sebláz gyötörte. Midőn a veszély a legmagasabb fokra hágott, mikor az utóvédharc fordulata a két vezérben a vég gyors bekövetkezésének érzetét keltette, a két hű barát: Görgey és Leiningen kezet szorítanak s megfogadják, hogy ha sorsuknak itt kell betelnie, ám legyen! Egymás mellett, egymás oldalán fognak elesni becsülettel!¹⁴¹

Az Isten azonban másként rendelte.

A főszereg szerencsésen elvonult, Görgey a sebláztól kidőlt s a vezényletet a honvéd-sereg felett Leiningen re ruházta,¹⁴² aki önfeláldozásig menő vitézséggel harcol a nagyszámú ellenség ellen, alaposan megfogyatkozott, de lelkiileg törhetetlen, vitéz és mindenre elszánt zászlóaljaival.

Minden segítsége Görgey Árminnak kis különlítménye volt.

Leiningen hadtestének küzdelmére jellemző a lovasias ellenség véleménye.

P a s k i e v i t s herceg a váci csata után kijelentette:

¹⁴⁰ Görgey Artur i. m. II. 273.

¹⁴¹ id. Görgey István i. m. 111. 175.

¹⁴² U. o.

„a csata alatt azt hittem, hogy az egész magyar sereg áll szemben velem Tévedtem, mert csak egyetlen hadtesttel harcoltam, melyet tökéletesen megsemmisíthettem volna!”¹⁴³

A visszavonulás a legnagyobb rendben, nehéz harcok közepette folyt egészen Rétságig, ahol Leiningen, egyesülve Pöltenberg hadtestével, viasszaszorította az oroszokat.¹⁴⁴ Rétságtól északra az útelágazásnál a VII. hadtest már védelemhez alakult. Leiningen és Görgey Ármin kifáradt csapatai a fősereggel együtt, több, mint 24 óráig tartó szakadatlan és emberfeletti küzdelem után Érsekvadkertig vonultak vissza és ott töltötték az éjszakát.

Pöltenberg csak a harc befejezte után, késő éjjel pihent meg, tábort ütve a Kormos pusztánál, mely Rétság és Vadkert között van.¹⁴⁵

A fővezérlet Leiningen hadtestével együtt Vadkerten pihent.¹⁴⁶

¹⁴³ Brinckmeier i. m. II. 296.

¹⁴⁴ Nógrádmegye monográfiája, 533.

¹⁴⁵ Tereskétől nyugatra, mintegy kilométernyi távolságra a műút mellett.

¹⁴⁶ id. Görgey István i. m. III. 178.

Visszavonulás Balassagyarmat-Ráros-Losoncon át a Sajóhoz.

Másnapra, július 18-ra felvirradván, a honvéd sereg megindult, hogy Balassagyarmaton át Ludányba vonuljon.

Balassagyarmatra a sereg szálláscsinálói előre mentek, a vezérek és a csapatok számára csináltak is szállást, de azt nem vették igénybe, mert előző napon Vadkerteren voltak, másnap pedig már csak átvonultak a megye székhelyén s eleséget szedtek fel.¹⁴⁷

Délelőtt a VII. hadtest csapatai a Lókos patak mentén megállítják az orosz előcsapatokat s visszaverik azokat, mialatt a többiek tovább haladnak.

Balassagyarmat határában a biztosító szolgálatot Nagyándor hadteste vette át a VII. hadtesttől.

Balassagyarmatot elhagyva, az Ipoly balpartján haladtak a fáradt és megviselt csapatok, Húgyagnál partot váltanak s a kanyarodót levágva, Pösténynél újra a bal parton haladtak Rárosig, a hidakat maguk után mindennütt felégetve.

A sereg: ember és állat a végletekig ki voltak merülve. Éjfél tájban Rárosra értek s mivel az ellenség messze volt, éppen nyugovóra térni készültek,¹⁴⁸ amikor egy kis kozák járőr jelent meg az utóvéd látótávolságában. Ez, odahagyva teljesen biztos felállítási helyét, elfutott és Rároson óriási riadalmat keltett a fáradt, elcsigá-

¹⁴⁷ Nógrádi muzeum okmánytára: 46/1849. szám alatt a város iratai között egy jegyzék fekszik, mely szerint: „Tábornok Leiningen Schmidt József, lovai Krupánál“ voltak elszállásolva. — Schmidt lakatos mester volt s vagy a Fő utcán, vagy a Patvarci utcán lakott.

Ugyanezen a jegyzéken a sereg éllemező biztosa 30.000 rész kenyéret biztosít a pékeknél a seregnek.

¹⁴⁸ Görgey Artur i. m. III. 174.

zott csapatokban. Ezek aztán, részben rendetlenül, újra neki indultak a menetnek Losonc felé, ahová a hajnali pirkadással be is érkeztek.

Az oroszok ezalatt Balassagyarmaton tanyáztak, legelői lévő biztosító részeik Órhalom előtt, a Drahi pusztánál voltak kiállítva.¹⁴⁹

Paskievits herceg főerejével visszament Vácra, Gyarmaton csak Rüdiger orosz tábornok hadteste maradt, de később őt is lerendelték a Dunához.

A magyar honvéd sereg ezalatt július 21-én Rimaszombaton át¹⁵⁰ vonult tovább. Elővédként Pöhltenberg hadteste, utóvéd Nagysándoré és tartalékban Leiningen hadteste, azon szabály alapján... „*miszerint a legkiválóbb alparancsnokot kell a végső döntésre tartogatni.*“¹⁵¹

A magyar sereg most már háborítatlanul meneteit tovább s Miskolcon ellenséget nem talált, de Görömbölynél 23-án és 24-én Vatta felől megtámadva, ismételten kisebb harcot vívott az oroszokkal.

Ezen az éjjelen egyébkén már a második felszólítást kapta a magyar sereg a megadásra. E felszólító levelet Rüdiger tábornoktól özvegy Boryné, Hellenbach Karolina bárónő hozta s ő is vitte vissza az elutasító választ.

Görgey serege sajómenti állását rövidesen elhagyta, mert az átkarolás veszedelme fenyegette és új állást a Hernád mentén foglalt.

Leiningen hadteste ez állás kulcsát, legfontosabb pontját szállta meg Gesztelynél. „*A sereg sorsa e kezekben volt letéve: jó kezekbe!*“¹⁵²

E védelmi állásban a magyar sereg napokon keresztül egy helyben maradt, az oroszok nem támadtak, a magyar sereg pedig nem mozdult.¹⁵³

¹⁴⁹ B. J. i. m. III. 191.

¹⁵⁰ Gracza György: Az 1848/49. magyar szabadságharc története. V. 571-577.

¹⁵¹ Görgey Artúr i. m. II. 282.

¹⁵² id. Görgey István i. m. III. 261.

¹⁵³ Görgey Artúr i. m. II. 308. és B. J. i. m. III. 207.

Gesztelyi ütközet 1849. július 28.

Grabbe orosz tábornok július 28-án reggel 6 órakor Miskolcra egy lovas hadosztállyal, némi gyalogsággal és három üteggel Gesztely felé menetelt. Gesztely előtt Leiningen hadteste jól fedett állásokban készen várta az oroszokat.

Amazok erős ágyú tüzet indítottak a magyarokra, amit azonban ezek nem viszonoztak, hanem állásaikban rejtve várták, hogy az ellenség ereje kibontakozzék.

Az oroszok tehát nyugodtan megindultak és nem sokat törődtek a biztosítással.

Leiningen csak erre várt.

Amikor az oroszok a magyar hadtest tüzkörletébe értek, olyan tüzet kaptak, hogy felbomlott csapatait alig bírta parancsnokuk összeszedni.

„Gróf Leiningen tábornok csak a védelemre szorított ugyan, de oly védelem volt ez, mely a támadó ellen-séget több órai ütközet után a csatátérnek és rajta sebesültjeinek is gyors odahagyására kényszerítette”¹⁵⁴

Az oroszok vesztesége a csatátéren hagyott 2 elesett, 8 sebesült tiszt, 45 elesett és 48 sebesült közkatona volt. Leiningen hadtestéből egy katona sebesült meg.⁴⁴

Leiningen itt harcolt utoljára seregével, ez volt hatyúdala.

Csak késő este jutott Grabbe tábornoknak eszébe a csatátéren felejtett sebesültjei miatt a magyarokhoz hadi követeket küldeni, vajjon ellátták-e a boldogtalanokat, nincs-e bajuk, kívánságuk?

¹⁵⁴ Ramming i. m. 399.

¹⁵⁵ Görgey Artur i. m. II. 323.

¹⁵⁶ B. J. i. m. III. 210.

A két hadikövet-tisztet Leiningen gróf páratlan előzékenységgel és a lovagias katona szívésségével fogadta, megmutatta nekik fehér ágyakban fekvő sebesültjeiket, kik már vidáman és megbékélten pipáztak, italoztak a magyar katonákkal egy kis kórház szobáiban.¹⁵⁷

Grabbe tábornok meg is nyugodott s időközben rendbejött seregével nyomban el is vonult Losonc felé, ahová mint már említettem, augusztus 7-én érkezett s dicstelenül szerepelt a fegyvertelen és védtelen lakosság megbüntetésével.

De térjünk vissza Gesztelyhez s az ott vívott ütközethez.

Leiningen győzött Gesztelynél is — utoljára!

Már nem támadhatott, csak védekezett, sikerrel s ezzel biztosította a magyar sereg zavartalan visszavonulásának lehetőségét a Hernádtól, Tokajon át, a Tisza bal partjára.

Grabbe, mint tudjuk visszavonult, Paskievits herceg pedig a gesztelyi harc hírére azt hitte, hogy a magyarok Kassa felé akarnak áttörni. Ezért, hogy mindenre el legyen készülve, Csege vidékén összegyűjtötte egész erejét és leste a magyarok mozdulatait, akik közben kisiklottak és dél felé egérutat nyertek.¹⁵⁸

Így ért a honvéd sereg zöme július 30-án Nyíregyházára, onnan Vámospércsen-Nagylétán át augusztus 5-én Nagyváradra, míg Nagysándor hadteste ezalatt a feldunai hadsereg utolsó csatájaként augusztus 2-án a debreceni vesztes csatát vívja.

A főereg ezalatt tovább vonul Nagyváradról, Nagyszalontán és Simándon át Aradra, ahová 10-én érkeztek meg.

A magyar szabadság ügye aláhanyatlott, az események gyorsan követték egymást, Dembinski augusztus 5-én feladta szőregi állásait, majd 9-én Temesvárnál csatát veszít.

Ezzel aztán véget értek a harcok, Komárom kivételével elhallgattak az ágyúk és megkezdődött a nagy dráma utolsó felvonása.

¹⁵⁷ id. Görgey István i. m. III. 261.

¹⁵⁸ B. J. i. m. III. 212.

Világosi fegyverletétel.

Leiningen hadteste a feldunai sereg roncsai között, Görgey vezérlete alatt, Aradra érkezett.

A vezérek itt először tárgyalni próbáltak Rüdiger orosz tábornokkal, a fegyverletétel módozatairól és feltételeiről. Ez azonban az osztrákokhoz utasította őket, mint akik a tárgyalásra jogosultak.

A magyarok azonban semmi áron sem akartak az osztrákokkal tárgyalásokba bocsátkozni, — kiktől jó ügysem várhattak. Így tehát egy hadi tanácskozásban, melyen a fővezér nem jelent meg, a tábornokok elhatározták, hogy *„leteszik a fegyvert minden feltétel nélkül, — az oroszok előtt*, de az osztrákokkal még sem tárgyalnak.

E határozat híret négy tábornok — köztük Leiningen is — vitte meg Görgey fővezérhez, ki időközben az országot elhagyó kormányzótól diktatori hatalmat kapott.

A négy tábornok busán, szótlanul összeülekezett, Görgey merőn szívbeli barátja, Leiningen szemébe nézve ismételte, amit már korábban mondott: *„ez az út a vesztőhelyre visz!*

Leiningen egy mindent kifejező mozdulatot tett, mintha már a bitó alatt állna.¹⁵⁹

A tárgyalásokat tehát az orosz vezérrel folytatták s megállapodtak abban, hogy a honvég sereg előttük leteszi a fegyvert. Így is történt. A magyar csapatok átvonultak Világosra s ott augusztus 13-án délután Rüdiger orosz lovassági tábornok előtt minden feltétel nélkül, letették a fegyvert.

A III. hadtest, ekkor utoljára, Leiningen-Westerburg Károly gróf tábornok vezénylete alatt a bal szárnyon állott.

¹⁵⁹ id. Görgey István i. m. 111. 573.

A lőpor-füstös, tépett, fakult, de mindig fennen lobogó zászlóik porba hanyatlottak.

A fegyverek gúlába állítva, a kardok összetörve, egy halomban hevernek, az ágyuk némán sorakoznak egymás mellett.

A 3. és 9. zászlóalj s a többi vitéz honvéd szomorúan vett búcsút daliás parancsnokától, gróf L e i n i n g e n t ő l.

A lefegyverzett magyar sereget azután az oroszok Sarkadra kísérték és ott táborozott az egész sereg, tisztek, legénység egyaránt.

Görgey Artur fővezér még a fegyverletételt megelőző napon, tehát 12-én a nem magyar honosságú tiszteket és tábornokokat felszólította: meneküljenek, mert úgy érzi, hogy az osztrák hatalom megtorlásra készül.

Sokan el is hagyták az országot ezekben a napokban de Leiningen, akit pedig mint testi-lelki jó barátját, több ízben is külön kért erre a fővezér, nem akarta cserben hagyni hű és kedves bajtársait és nem hajlott a szóra.¹⁸⁰

Rüdiger tábornok annyira megbecsülte az immár fogoly magyar katonákat, hogy tábornokaikat, köztük természetesen Leiningent is vendégül ebédre hívta magához. Rüdiger különösen szívélyesen fogadta Leiningent, a hőst, aki Vácott oly súlyos csapást mért az oroszokra. Az összes magyar tisztek karddal voltak övezve.

Mikor a vendégek és vendéglátók asztalhoz ültek, belépett és helyet foglalt gróf Zichy Ferenc is.

Ebéd közben a muszka vezető magyar főúr összeszólalkozott Leiningennel, mert az az osztrák tiszteket durva bánásmódjukért elítélőleg említette s e vita alatt odaszólt Leiningenhez:

„Ne feledje, hogy én is osztrák vagyok!

„Úgy? Azt hittem, hogy ön magyar!“ válaszolt Leiningen, Rüdiger pedig jelentőségteljesen hozzátette: „gróf Leiningen még kardot visel!“¹⁶¹

¹⁶¹ Görgey Artur i. m. II. 421.; id. Görgey István i. m. 111. 585-588. és 625-627., valamint Marczai Henrik i. m. XXVII. utóbbi szerint még gróf Zichy Ferenc a muszka-vezető császári biztos is módot akart nyújtani Leiningen grófnak a meneküléshez, azonban Leiningen nem fogadta ezt el.

Rüdiger egyébként Leiningennek több napi szabadságot is adott rokonaihoz Monyoróra. Görgey Leiningent elutazása előtt újra megkérte, ne térjen vissza, hiszen nyilvánvaló, hogy az oroszok is azért engedték el, hogy menekülésének útjait egyengessék előtte. Leiningen meg is Ígérte barátjának, hogy elhagyja az országot s elmenekül, de aztán mégis csak visszatért.

Az ő nemes és valóban fenkölt felfogásával nem fért össze, a szerinte gyáva megfutamodás.

Pedig sokan elhagyták a tábornok és Törökország felé vették útjukat, nem várva be Haynau osztrák tábornok bosszúját.

Monyorón, a vadaskertben mutatta sógorának Leiningen azt a kies helyet, melyet négy fiatal tölgy zárt négyszögbe, — mondván, hogy ott akar pihenni s meghaló szavakkal kérte őt, — ne hagyják „a bitófa tövében rothadni.“

Tehát sejté sorsát és mégis visszatért bajtársai közé, mondván: „akik a győzelmekben osztottak velem, azokkal én is megosztom az eljövendő nehéz napokat“ és maradt.

Nyolc napig voltak Sarkadon a magyar hadifoglyok, orosz rabságban; — ennyi idő telt míg az orosz hírnök, Bariatinszky herceg váltott'lovakon a cárhoz megvihette a fegyverletétel hírére s elhozhatta a döntést onnan, hogy mi történjék a fogoly magyarokkal?

Sajnos, a hírnök vészes hírt hozott: a foglyokat ki kell adni az osztrákoknak.

Megkezdődött a kálvária!

Az osztrákok átvették a magyar foglyokat, természetesen első dolguk volt a tisztek oldalfevvereit elkobozni, amit eddig az oroszok gavallérsága folytán viselhetek.

A legszigorúbb őrizet alá kerültek, egész szurony erdő vette körül az immár teljesen fegyvertelen sereget, mikor Gyulán át Aradra kísérték őket.

Míntha csak attól tartottak volna, hogy ezek még fegyvertelenül is legyőzhetik őket!

¹⁶¹ Brinckmeier I. m. 11. 297.

Aradon.

Aradon az osztrákok kiválogatták a legnagyobb hősoket, kik az osztrák seregnek a legtöbb bajt, legnagyobb gondokat okozták valaha s ezek között Leiningen-Westerburg grófot is az aradi várba zárták.

Leiningen gróf, a magyar tábornok, a csaták retenthetetlen hőse, a nemes lovag tehát börtönbe került, azért, mert szívének sugallatára a magyar nemzet védelmére kelt.

Az aradi vár 79-80. számú helyiségei szolgáltak börtönül.

A börtön természetesen teljesen egyszerűen volt berendezve, egy fekvőhely, asztal, szék és mosdó alkalmatlanság volt minden bútorzata.

Leiningen is, miként többi rabtársai, naponta 1-1 forintot kapott, amit azonban ő is, mint a többiek, a porkoláb feleségének adott át élelmezés fejében.

A foglyok elég közel voltak egymáshoz, sőt kihallgatásaik alkalmával a várószobában beszélgethettek is. E kihallgatásokon mindnyájan méltóságteljesen és hősokhöz illő büszkeséggel viselkedtek, hiszen látták, hogy bíráik, nyilván parancsra, úgylis hiábavalónak tartják védekezésüket.

Szeptember 21-én ugyancsak egy kihallgatás előtt Leiningen gróf szomorú előérzetétől hajtva, tábornok társaihoz fordult s mint aki lő, kezeit célzásra emelte, mondván: „...minket, mindnyájunkat...”¹⁶² s úgy is lett, szeptember 26-án a haditörvényszék halál büntetésre ítélte őket.

¹⁶² Aradi vértanúk albuma 108. Leiningen gróf csak a halálában tévedett, mint katona, azt hitte, kegyelemképpen golyó általi halált szának nekik s nem is gondolt arra, hogy közönséges gyilkosok módjára kötélen kell elveszniük.

A „felségárulás“-on kívül L e i n i n g e n ellen a leg-súlyosabb vádakot koholták: egy bécsi katonai újság¹⁶³ és az Allgemeine Zeitung, Buda vára visszafoglalása után azt a rágalmat terjesztette Leiningenről, hogy a vár elfoglalása után 17 osztrák tisztet agyonlövetett. Ez a vád természetesen a nemes szívű és mindég lovagiasan gondolkozó tábornokról fel sem tétélezhető, de nem is volt igaz. Alapot ehhez talán az szolgáltatott, hogy L e i n i n g e n Buda visszafoglalásánál 17 sebesült és meg nem gyógyítható katona lovat állítólag agyonlövetett, hogy a nyomorult állatokat szenvedéseiktől megszabadítsa.¹⁶⁴

Bár Leiningen is vallomásaiban, valamint családjá is mindent megtett, hogy e valótlan és szemmel láthatólag rosszhiszemű hírt cáfolja s a haditörvényszék előtt épp az ellenkezőjét bizonyíthassa, mégis kimondták a retentő ítéletet. De nem is ezen múlt az ő sorsa: meg kellett halnia, mert a vérig sértett osztrák hatalom így akarta.

A halálos Ítéletet H a y n a u tábornagy helyben hagyta.

Az angol királyi ház is közben járt Leiningen érdekében, az osztrák császárnál, de sikertelenül.

Aradi börtönéből, pár héttel halálos Ítéletének kimondása előtt, nejehez így írt: „...vizontlításra a nagy Rap-
porten Pesten W i n d i s c h g r ä t z h e r c e g n é l.“¹⁶⁵

Fivérei, a császári tiszték az uralkodóhoz próbáltak eljutni testvérük életéért esdekelní, ámde nem használt semmi, süket fülekre találtak.

*Halálos Ítéletének végrehajtását megelőző napon György testvéréhez így írt: „Titeket pedig, kedves testvéreim, kiket mindég őszintén szerettelek, arra kérlek, hogy azt a gyalázatot, melyet amaz alávaló újságcikk szórt rám, ne hagyjátok nevemen száradni... foltot ne hagyjatok ne-
vemen!“¹⁶⁶*

¹⁶³ Soldatenfreund.

¹⁶⁴ Brinckmeier i. m. II. 296.

¹⁶⁵ Dr. Constant von Wurzbach: Biographisches Lexicon. Wien. K. K. Hof-Staatsdruckerei. 1865. XIV. kötet. 333. oldal.

¹⁶⁶ Brinckmeier i. m. 11. 297.

Halálos ítéletének kihirdetése után is legfőbb gondja a becsülete volt.

Nem élete miatt reszket, hanem nevét, a mindég tiszta, mocsoktól ment becsületét védi.

Október 5-én délelőtt a hadbíró már lelkeszokről gondoskodott az elítéltek mellé.

Délután meg is jelentek az Isten szolgálói, Leiningen grófhoz Baló Béni aradi evangélikus lelkész látogatott el.

Leiningen eleinte levert volt, családját, nejét és kis gyermekeit említvén, kiket ilyen ifjan itt kell hagynia. Órákon át társalogtak, a nemesszívű lelkész halálba készülő hivatását csak az est beálltával hagyta magára.

Október 6.

„Élet, vagy halál, Uram, amint parancsolod“¹⁶⁷

A vár helyőrsége teljes készültségben állott már a kora hajnali órák óta.

A legénység le sem vetkőzhetett, ruhástól, felszereléssel dőltek ágyaikra aludni.

Október 5-én este már félhétkor takaródét doboltak a vártán s a várkapukat becsukták.

Október 6-án a vár őrségei fél hat órakor fegyverbe léptek.

A biztonsági intézkedések híre 5-én már a városba is kijutott s a lakosság körében érthető izgalmat keltett. Mindenütt élénken tárgyalták a halálos ítéletek hírét, kegyelmet remélve az utolsó pillanatban is az elítéltek számára.

Hajnali 2 óra tájban megérkeztek a lelkészek, kik egész éjjel virrasztottak, hogy mártírhalálba induló híveiknél lehessenek utolsó percekben.

Leiningen gróf egész éjjel virrasztóit s úgy várta lelkipásztorát, Baló Bénit, akit belépésekor megölelt. Aztán a lelkész kérésére ágyára feküdt. Jobb könyökére támaszkodott s fejét tenyerébe hajtá.

Egész valóján a változhatatlanban való megnyugvás és átszellemülés ömlött el. Közölte, hogy búcsúleveleit megírta s felkérte a lelkészt, hogy ami ezután történik vele, írja meg özvegyének.

Idézem nejéhez intézett leveléből e sort:

„Nagy Isten! A válás órája nemsokára üt... mondd meg gyermekeimnek, hogy emberi törvények ítélték el, hogy

¹⁶⁷ Leiningen gróf utolsó naplójegyzete.

becsületes ember voltam és meggyőződése mért haltam meg...¹⁶⁸

Mínta a természet is érezte volna, hogy fátyolt kell borítania e napra, mely a magyar nemzet el nem múlt gyászra, fájdalma, de örök büszkesége is, az osztrák hatalomnak ellenben letörölhetetlen szégyene marad, — ködös, szürke, szomorú nap virradt fel október 6-ára. Szombat volt.

Az aradi vár északi sáncárában kora reggel négy vitéz magyar vezért agyonlöttek.

Ők nyitották meg a sort.

*Lein in gén ekkor írta utolsó búcsúját sógorához, Rohonczy Lipóthoz, ki szintén az aradi várban raboskodott:¹⁶⁹ .....éppen most szenvedtek ki négyen közülünk, még visszhangzanak a lövések szívemben. Isten áldjon meg mindnyájukatok derék bajtársaim! Isten veletek, Isten veletek!*¹⁷⁰

Pontosan 6 óra volt, mikor a vezénylő őrnagy a többi elitét levezetésére parancsot adott.

A halálraítélt kilenc fogoly hős készen várta a parancsot s öreik kíséretében egymásután indultak a déli kapu előtti térre. A fogságtól megviselt, egykori rettegett hősök bilincsekben érkeztek a gyülekezéshez.

Kezet fogtak egymással. A töröttlábu Damjanichot egy fazekasvarsándi magyar földművesnek odarendelt szekere emelték. A derék ember levett kalappal, zokogva hajtá lovait.

Az elítélteket a Wocher Gusztáv altábornagy nevével viselő 25. cseh ezred¹⁷¹ egy zászlóalja kísérte két részre tagozódva. Oldalt 20-20 katona haladt, mint sorfal.

A menet Újarad felé haladt és negyed órányira sem mentek, midőn a teret elérték, hol a bitófák állottak.

% Gróf Leiningen levele október 5-én nejéhez. Napkelet c. folyóiratban IX. évf. 1931. május 1. 5. szám 465. oldalon Timon Ákos közli a búcsúlevél teljes szövegét.

% - November 16-án ugyancsak halálra ítélték, de azután 18 évi várfogságra változtatták Ítéletét. Nem sokkal utóbb kegyelmet kapott.

%\$ Marczali Henrik i. m. 226.

%% A csehországi Pisekből.

Hőseink nyugodtan és méltóságteljesen haladtak és érkeztek meg a kivégzés színhelyére, ahol Damjanich tábornok köré gyűltek, aki törött lába miatt nem tudott mozogni.

Gróf Leiningen tábornok ekkor mindnyájukhoz fordulva így szól: „Nemsokára vége lesz, tisztelendő urak! Imádkozzunk együtt, hisz’ mindannyian keresztények, mindnyájan egy Atyának gyermekei vagyunk!”

Félhét óraker a hadbíró újból felolvasta a kegyetlen ítéleteket s aztán kezdetét vette a végrehajtás mindnyájuk szemeláttára.

A porkoláb a szabályzat értelmében egyenként minden elítélt számára kegyelmet kér és ezt háromszor ismétli.

„Istennél a kegyelem“ — volt a cseh zászlóalj parancsnokának válasza.

Az elítéltek egyenként búcsú csókot váltanak s egymásután lépnek az örökkévalóságba.¹⁷²

Pöltenberg tábornok volt az első, gróf Leiningen-Westerburg Károlyt hatodiknak szólítják.

Míg az előző öt polgári ruhás tábornokot a porkoláb régi, a császári hadseregben viselt rendfokozatán szólította, Leiningennél zavarba jött, — talán a világoskék magyar tábornoki atilla láttára s németül így szólította: „kérem Leiningen gróf, tábornok urat!“ Mire a zászlóalj parancsnoka, Tichy őrnagy odakiáltott: „Mit? — Leiningen százados és semmi más!“

Erre feloldják bilincseit s a fiatal, délceg férfi a katonaság felé fordul s miután a vezénylő őrnagytól erre engedélyt kap, így kiált erőteljes csengő hangon: „Ez ünnepélyes pillanatban, midőn nemsokára Teremtőm előtt kell állanom végső számadásra, újból tiltakozom a kegyetlenkedés rágalma és vádja ellen, melyet rólam Buda elfoglalása után terjesztettek. Ellenkezőleg, én mindég védtem a hadifoglyokat. Ha egyszer barátaim bosszút akarnának állani halálomért, gondolják meg, hogy az emberiség a legjobb módszer a kormányzásban. Meghalok egy ügy-

¹⁷² Varga Ottó i. m. 128-129.

ért...¹¹³ itt belevágott a zászlóalj dobjainak pergése és elfojtotta a halni készülő nemes férfiú utolsó szavait.

L e i n i n g e n - W e s t e r b u r g Károly gróf elhallgatott, majd büszkén tekintve körül, kézfogással és csókkal búcsúzott még élő bajtársaitól s a bitóhoz lépett

Midőn a bakó a kötelet nyakára hurkolá, bajtársai felé kiált: „Isten veletek bajtársak, nemsokára egy más, igazabb bíró előtt fogunk állni, ki igazságosabban fog ítélni felettünk!”¹⁷⁴

Néhány perccel utóbb a magyar szabadságharc bátor és nemeslelkű harcosa, fiatal életének harmincadik évében, kitörölhetetlenül bevonult Magyarország történelmébe.¹⁷⁵

*

* *

Ezalatt Aradon néma döbbenetül a lelkeken, — a házak, üzletek zárva vannak, embert nem látni, csak a templomok harangjai konganak az elköltözőitek lelki üdvéért.

¹⁷³ Brinckmeier i. m. 11. 298.

¹⁷⁴ Varga Ottó i. m. 130.

¹⁷⁵ Aradon vértanú-halált haltak nevei: agyonlőtték Kiss Ernő, Dessewffy Arisztid és Schweidel József tábornokokat és Lázár Vilmos ezredest; bitófán haltak meg Pöltenberg Ernő, Török Ignác, Lahner György, Knézich Károly, Nagysándor József, gróf Leiningen-Westerburg Károly, Aulich Lajos, Damjanich János és gróf Vécsey Károly tábornokok.

Ugyancsak Aradon haltak vértanú-halált később még a következők is: 1849. okt. 25. Kazinczy Lajos tábornokot agyonlőtték, 1850. márc. 31. Hauk Lajos alezredest és aug. 22. Ormai (Auffenberg) Norbert ezredest bitón; aug. 13. után, ismeretlen napon Nagy Bálint és Ákos testvéreket agyonlőtték és Zombory Iván tüzér főhadnagyot halálra vesszőzték.

A temetés.

A mártírhálalt halt hősokeket a helyszínén földelték el.

Hiába volt a közbenjárás, hogy a családok, illetőleg a hozzátartozók, a kivégzettek holttesteit megkaphassák. Howiger várparancsnok elutasított minden kérelmezőt.

Titokban, éjjel mentek a helyszínére Kormuth Lajos és Balás Albert aradi ügyvédek, Urbán Gyulával, a vértanú sógorával s ott a jelenlévő hóhértól 13 aranyért váltották meg a holttestet,¹⁷⁶ melyet egy molnár ladikjában szállítottak át a Maroson, majd kocsin, letakarva vittek Monyoróra, ahol a vadaskertben a Leiningen által még életében megjelölt helyen elhantolták.

*

* *

Miután a monyorói birtok 1876-ban gazdát cserélt, a vértanú hamvait el kellett véglegesen helyezni.

Atzél Péter aradmegyei birtokos, családjának borosjenői sírboltjában ajánlott fel helyet a hős tábornok hamvainak.

A temetés ünnepélyes keretben történt. Hofbauer László, akkori borosjenői plébános a temetés időpontjáról értesítette Kürthy Ferenc honvéd őrnagyot, a helybeli m. kir. 12. honvéd zászlóalj parancsnokát.

A megjelölt napon Kürthy őrnagy a zászlóalj tisztikarával, teljes díszben megjelent a temetőben, hogy kegyelete adóját méltó módon rójja le a hős tábornok hamvai előtt.

Az ünnepély Hofbauer László plébános hazafias beszédjével kezdődött, mely után a korhadat fakoporsót felnyitották.

¹⁷⁶ Varga Ottó i. m. 137.

A vértanú teteme látható lett.

A testrészek határozottan felismerhetők, a vértanú atillája, annak zsinórzata még egészen ép, szive felett egy rózsza utolsó maradványai látszanak, szára elmállott se-lyem papirosba göngyölve, — egykor talán írva is volt rá valami, de az már nem olvasható.

A hamvakat ezután nagy óvatossággal helyezték el az előkészített érckoporsóba.

Beszentelés után a koporsót a sírbolt egyik fülkéjé-be vitték.¹⁷⁷

Ezzel a megható gyásszertartás véget ért.

Nyugvó helyén e felirat áll:

¹⁷⁷ Kristóri Szelieni Zsombor: Emlékek. Egy vértanú hamvai-hak temetése.

A nemzet kegyelete.

A magyar nemzet 1890. október 6-án, a kivégzés évfordulóján pompás emlékművet állított a tizenhárom vértanúnak. A koszorút nyújtó Hungária szobor talapzatán a vértanúk bronz dombormű képei voltak elhelyezve, közöttük Leiningen grófé is.

Az emlékművet Zala György készítette s Arad város főterén állott.

Ma már nem áll régi helyén!

Az Aradot is elrabló oláhok a magyar hazaszeretet, vitézség és kegyelet ércbe öntött emlékét nem nézhették, — eltávolították.

*

Leiningen-Westerburg Károly gróf bronzszobra Törökbecsén állott.

Radnai Béla gyönyörű alkotását a szerbek döntötték le.

*

A Magyar Nemzeti Múzeum régiségtárában díszes helyen van kiállítva a vértanú halált halt honvéd tábornokok bitófáinak egy-egy kis darabkája, faragott szekrényben, közöttük Leiningené is.— Ugyanott vannak elhelyezve párbajpisztolyai.

A Nógrádmegyei Múzeum 1848-as szekrényében van Palkovics Károly későbbi esztergomi polgármester fafaragványu fészületé, melyet az aradi börtönben raboskodva készített. A művészi fészületnek kerek talapzatában szintén el van rejtve a vértanuk bitófáiból egy-egy darabka.¹⁷⁸

*

Leiningen gróf leveleit és naplóját a vértanú fiának végrendeleti örököse: Bethlen Anna grófnő, Marczali munkájának megjelenése után a Magyar Nemzeti Múzeumban helyezte el, ahol ma is őrzik.

A kivégzés színhelyén 1881-óta, összehordott földhalmon kőobeliszk állott.

Ott van-e még vájjon? Isten tudja!

*

Az aradi ereklye múzeumban gyűjtötték össze a vértanuk után fennmaradt összes emlékeket.

Most elraktározva várják, míg újra visszakerülhetnek régi méltó helyükre.

*

¹⁷⁸ Palkovicsot Leiningen gróf naplójában május 27-én említi.

A Kormányzó Úr Ő Főméltósága tíz éves kormányzói jubileumán, 1930-ban a balassagyarmati m. kir. 6. honvéd kerékpáros zászlóaljzat gróf Leiningen Westerburg Károly honvéd tábornokról nevezte el, ezzel örök emléket állítva a hősnak, aki vértanúhalált halt a magyar hazáért.

*

Balassagyarmat megyei város képviselő testületé a honvéd laktanya előtt elvezető utat a hős tábornokról nevezte el.¹⁷⁹

Budapesten, a Közmunkatanács 1931-ben szintén egy utat nevezett el Leiningenről. Ez az út a Tétényi úttól a Fehérvári útig terjed s mintegy 800 méter hosszú.

¹⁷⁹ 1931. július 2-án közzétett képviselő testületi határozat 2. pontja.

Zárószó.

Hős katona volt, meleg szívű bajtársias parancsnok és előljáró; alárendeltjeit bensőséges szeretettel gondozta, sorsuk valóban szívében feküdt.

Századot vezet először: vitézül szembe nézve a harcos előtt álló veszedelmekkel.

Később *zászlóaljat* vezényel nehéz harcok idején, nagy ügyességgel és elszántsággal. Hősi tusában foglyul ejtik, — rajongásig szerető legénysége vakon rohan érte a legveszedelmesebb kézi harcba, kiszabadítják és diadalmenetben viszik vissza.

Dandárnoki polcra emelkedik s egy már-már elveszített csatát fényesen megnyer!

A megfutamodók között nyugodtan vonul fel, a rendkívül nehéz helyzetben megőrzi higgadságát, arcán egy izom, egy ideg se rándul; vezényel s parancsait szószerint végrehajtják:

Megverik az ellenséget!

Egyik nagyszerű diadalt a másik után aratja. Még ott is, ahol a sereg másrésze vereséget szenved, ő előle az ellenség mindég véres fejjel hordja el magát.

*„Más csak levelenként szedi a borostyánt,
Néki egész koszorút kell adni!”*

Vácnál a főszereg visszavonulását fedezi, az ellenségtől megtámadva, neki rohan annak olyan elkeseredett dühével és vakmerőséggel, hogy csodálva nézi ellenfele, a százvezényi orosz sereg parancsnoka: Paskievits herceg!

Gesztelynél már csak védekezi tud. Kevés a katonája, nincs elég löszere, bevárja tehát ellenfelét s ott veri meg, fedett állásaiból ontva rájuk a halált hozó tüzet.

Ez az utolsó nap, amikor a győzelem babérja díszíti a hőst, ezután már csak a mártírok töviskoszoruját kapta.

Aranysújtásos tábornoki atillában, díszben ment a halál elé és utolsó szavával is a becsületét védelmezte.

*„Meghall ősei hitével és egy Leiningen bátorságával,”
emlékét büszkén őrzi a magyar nemzet.*

A nógrádiak pedig, mint „Leiningen honvédek“ a vitéz magyar tábornok élő emlékeiként, reá emlékezve dolgoznak most s harcolnak majdan, vérük hullásával és meghalnak — ha kell — a szegény magyar hazáért! Harcolnak, míg csak ki nem vívják, meg nem váltják a magyar föld szabadságát méltóan a vértanukhoz, kik

*„Úgy váltották meg drága életökkel
Egy nap jövőjét, mely nincs itt talán,
De jönni fog, „mert jönni kell“ hisz' érte
„Buzgó imádság epedez Százezrek ajakán“*

(Váradi Antal: Tizenhárom)

Hibák:

13. oldal, 6. sor: különbb — különb.
44. oldal, lábjegyzet 3. bekezdés 2. sorában:
forintjában kerüli — forintjába került.
49. oldal, utolsó előtti bekezdés: Tipiósáp — Tápiósáp.
79. oldal, 6. bekezdés, 1. sora: egyébkén — egyébként.